

ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง

927.5

ท 391 ๓

สำนักหอสมุดแห่งชาติ
กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
สงขลา

สำนักหอสมุดแห่งชาติ
กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

ต้นร่างรูปภาพขรรค์อินโข่ง

กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ

เอกสารวิชาการสำนักหอสมุดแห่งชาติ

พิมพ์ครั้งแรก พุทธศักราช ๒๕๕๙ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

สำนักหอสมุดแห่งชาติ กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก

ต้นร่างรูปภาพขรรค์อินโข่ง

กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุดแห่งชาติ, ๒๕๕๙.

๑๖๐ หน้า

๙๒๗.๕

ISBN 978-616-283-269-7

ที่ปรึกษา

นายอนันต์ ชูโชติ

นายพีรพน พิสูจน์พงศ์

นายสทนต์ ภูมิธวัช

นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ

นายนิยม กลิ่นบุบผา

นายเทิม มีเต็ม

นายเกษียร มะปะโม

นางสาวกนกอร คักดาเดช

นายทีปวัฒน์ ศรีวัชรวิชัย

อธิบดีกรมศิลปากร

รองอธิบดีกรมศิลปากร

รองอธิบดีกรมศิลปากร

นักอักษรศาสตร์ทรงคุณวุฒิ

นักวิชาการช่างศิลป์ทรงคุณวุฒิ

ผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาตะวันออก

ผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาโบราณ

ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดแห่งชาติ

หัวหน้ากลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก

คณะทำงาน

นางสาวเอมอร เขาวินสวน

นายสมชัย พิทักษ์วรรณ

นายวินัย เกาแสน

นางสาวยุวเรศ วุทธิพรพล

นางสาววชรพร อังกรชัยชัย

นางสาวศิริรักษ์ สุขพูล

นายจามีกร ชุทธิภย์

นายจุฑา ดิประโคน

นางศิวพร เฉลิมศรี

นายวัฒนา พึ่งชื่น

นางสาวชญาณัฐม จินดารักษ์

นางสาวสาวิณี ขอนแก่น

นายสันติ วงศ์จรรยาอักษร

นางสาวอังกะ ขุนศรี

ถ่ายภาพ

นางสาวน้ำทิพย์ นงค์สูงเนิน

นายประกาย สีสัจจา

นางสาวรัชฎา เพชรเกต

นายพัชรกร เข็นเสถียร

พิมพ์ที่

บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)

๓๓๖ ถนนชัยพฤกษ์ แขวงตลิ่งชัน เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐

โทรศัพท์ ๐-๒๔๒๒-๙๐๐๐, ๐-๒๘๘๒-๑๐๑๐ โทรสาร ๐-๒๔๓๓-๒๗๔๒, ๐-๒๔๓๔-๑๓๘๕

E-mail : aprint@amarin.co.th Homepage : http://www.amarin.com

เลขห้อง ๕๗ ๕

เลขหมู่ ๙๑๗.๕

๒๕๖๑

เลขทะเบียน

033536

NATIONAL LIBRARY OF THAILAND

๘๘๒ 31111013242142 ๕

คำนำ

ขรัวอินโข่ง เป็นจิตรกรเอกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งถือเพศบวรพชิตตลอดชีวิต อยู่ที่วัดเลียบหรือวัดราชบูรณะ กรุงเทพมหานคร มีความสามารถในการวาดภาพจิตรกรรมไทยโบราณ และเป็นจิตรกรไทยคนแรกที่น่าแนวคิดการวาดภาพจิตรกรรมแบบตะวันตกมาใช้เป็นต้นแบบในการวาดภาพ ทำให้รูปแบบจิตรกรรมไทยซึ่งมีลักษณะแบบราบเปลี่ยนไปเป็นภาพที่มีมิติและแสงเงา

“ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง” คือ ต้นฉบับการร่างลายเส้นรูปภาพของ “ขรัวอินโข่ง” ซึ่งปรากฏอยู่ในเอกสารโบราณ ประเภทหนังสือสมุดไทยขาว หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๗ และ ๑๘ รวมจำนวน ๒ เล่ม เนื้อหาในต้นฉบับเป็นการร่างลายเส้นรูปภาพเทวดา ยักษ์ มนุษย์ ชาวต่างชาติ และลวดลายต่างๆ พร้อมทั้งบันทึกนามของผู้เขียนภาพไว้ทั้งสองเล่ม ต้นฉบับการร่างรูปภาพขรัวอินโข่งซึ่งปรากฏในหนังสือสมุดไทยขาวนี้ เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ศิลปะที่มีความสำคัญยิ่งอีกชิ้นหนึ่งนอกเหนือจากผลงานของท่านที่ปรากฏอยู่หลายแห่ง เช่น ภาพวาดพระราชนิพนธ์ในหอราชกรมานุสรและหอราชพงศานุสร วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ภาพวาดปริศนาธรรมในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นต้น

กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร นอกจากมีภารกิจหน้าที่ในการให้บริการ การอ่าน ศึกษา ค้นคว้า และวิเคราะห์วิจัยหัวข้อต่างๆ จากเอกสารโบราณแล้ว ยังได้ตระหนักถึงคุณค่าของเอกสารโบราณ โดยเฉพาะการอนุรักษ์ต้นฉบับเอกสารโบราณที่มีอายุมากกว่า ๑๐๐ ปี ให้มีอายุยืนยาวต่อไป จึงนำต้นฉบับเอกสารโบราณมาตีพิมพ์เผยแพร่ เพื่อส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์ วิจัยรูปแบบอักษร ภาษา เนื้อหา และภาพจิตรกรรมไทยในเอกสารโบราณให้สาธารณชนได้รับความรู้อย่างกว้างขวาง ซึ่งเป็นการรักษาและเผยแพร่ผลงานอันทรงคุณค่าทั้งทางศิลปะและวัฒนธรรมของบรรพชนไทยให้คงอยู่อย่างมีคุณค่า

กรมศิลปากรหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะอำนวยประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าของผู้สนใจ และเป็นแรงบันดาลใจให้อนุชนตระหนักถึงคุณค่าของเอกสารโบราณให้คงอยู่อย่างมีคุณค่าสืบไป

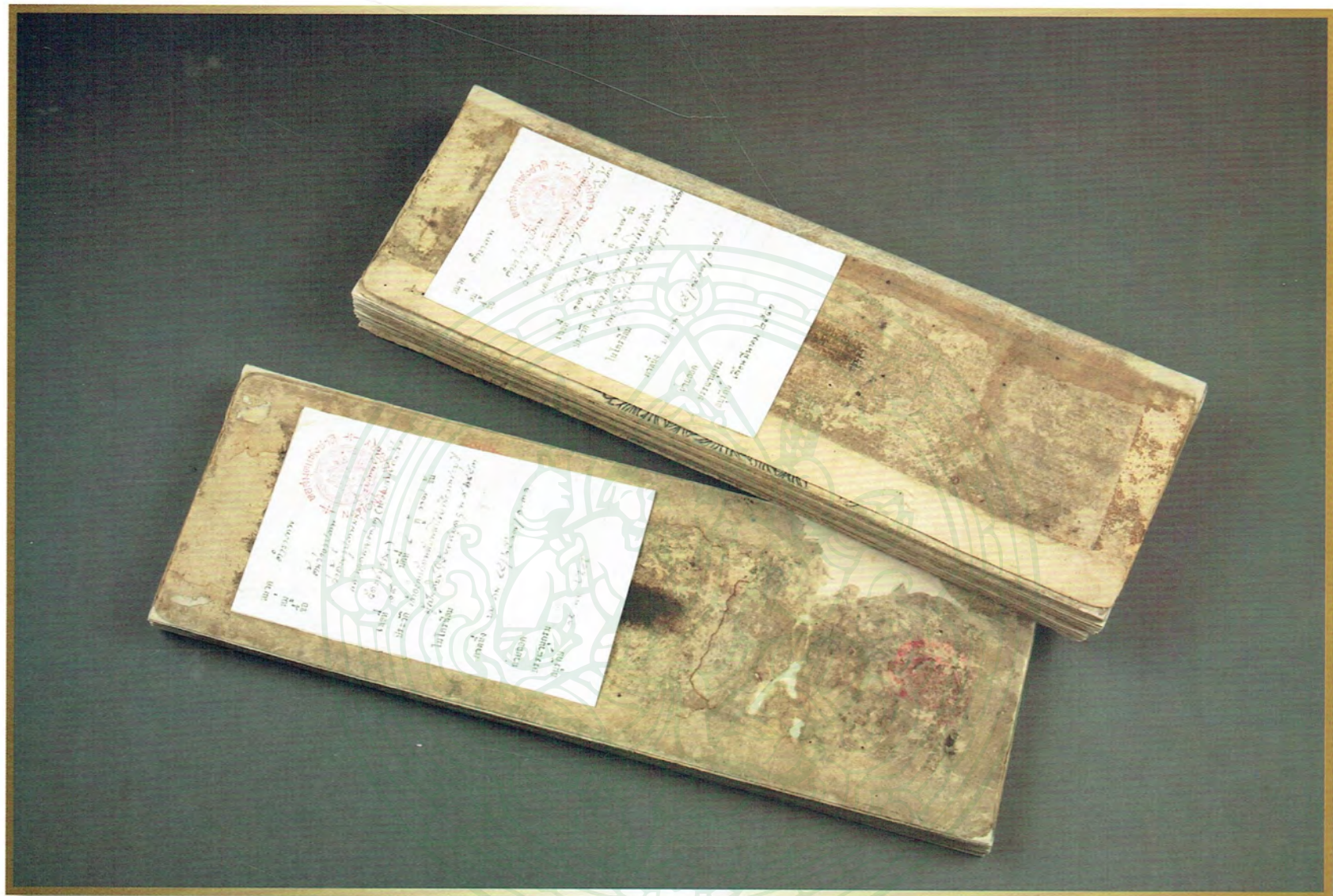
(นายอนันต์ ชูโชติ)

อธิบดีกรมศิลปากร

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	๓
สารบัญ	๔
บทนำ	๗
๑. ประวัติความเป็นมาของเอกสาร “ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง”	๗
๒. ลักษณะของเอกสาร “ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง”	๘
๓. ประวัติขรัวอินโข่ง	๙
๔. ผลงานของขรัวอินโข่ง	๙
๕. แนวคิดการสร้างผลงาน	๑๐
๖. ประวัติวัดราชบูรณะราชวรวิหาร (วัดเลียบ)	๑๒
๗. ความสำคัญของต้นฉบับ	๑๒
๘. เปรียบเทียบ “ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง” กับภาพที่เกี่ยวข้อง	๑๓
ภาพต้นฉบับ “ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง”	๓๑
ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๗	๓๑
ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๘	๑๑๙
บรรณานุกรม	๑๖๒

หนังสือสมุดไทยเรื่อง “ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง” หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๗ และเลขที่ ๑๘

ต้นฉบับ “ต้นร่างรูปภาพขรรค์อินโข่ง” หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๗ และเลขที่ ๑๘

บทนำ^๑

๑. ประวัติความเป็นมาของเอกสาร “ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง”

“ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง” เป็นต้นฉบับเอกสารโบราณประเภทหนังสือสมุดไทยขาว^๒ หมวดตำราภาพ ที่มีภาพร่างลายเส้นรูปภาพ ซึ่งเป็นผลงานของจิตรกรเอกของไทย นามว่า “ขรัวอินโข่ง” จำนวน ๒ เล่ม คือ หนังสือสมุดไทยขาว หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๗ และหนังสือสมุดไทยขาว หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๘ ภาพร่างในต้นฉบับเป็นลายเส้นรูปเทวดายักษ์ มนุษย์ และลวดลายต่างๆ ซึ่งเป็นภาพแบบจิตรกรรมไทยโบราณ และภาพชาวต่างชาติ ภาพลวดลายต่างๆ และแบบจิตรกรรมชาวตะวันตก

เอกสารโบราณประเภทหนังสือสมุดไทยขาว จำนวน ๒ เล่มที่เป็น “ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง” นี้ เป็นหลักฐานสำคัญยิ่งทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ศิลปะ เพราะปรากฏภาพร่างลายเส้นซึ่งเป็นผลงานของขรัวอินโข่ง โดยมีข้อมูลในต้นฉบับบันทึกนามของผู้เขียนภาพไว้ทั้ง ๒ เล่มไว้เป็นหลักฐาน ดังนี้ หนังสือสมุดไทย หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๗ เขียนว่า “ท่านอาจารย์อินทร์วัดเลียบเขียนไว้” และหนังสือสมุดไทย หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๘ เขียนว่า “ท่านอาจารย์อินทร์วัดเลียบเขียนไว้”

ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่งทั้งสองเล่มมีประวัติความเป็นมาบันทึกไว้ในหอสมุดแห่งชาติว่า เจ้าอธิการวัดพลับพลาไชย^๓ เมืองเพชรบุรี ผู้เป็นศิษย์ให้หอสมุดฯ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๓ และในหน้าปกหนังสือสมุดไทยของหอพระสมุดวชิรญาณ ซึ่งยังคงติดอยู่ในเอกสาร “ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง” หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๘ ในหน้าต้นหน้าที่ ๑ เขียนว่า ร่างรูปภาพของอาจารย์อินโข่ง วัดราชบูรณะ อาจารย์ริต วัดพลับพลาไชย เมืองเพชรบุรี ผู้เป็นศิษย์ถวายศก ๑๒๙ (รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๙ ตรงกับพุทธศักราช ๒๔๕๓) ซึ่งเป็นหลักฐานว่า เจ้าอธิการหรืออาจารย์ริต วัดพลับพลาไชย เมืองเพชรบุรี ผู้เป็นศิษย์ขรัวอินโข่งมอบให้หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๓

ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่งทั้งสองเล่มนี้จึงเป็นเอกสารโบราณประเภทหนังสือสมุดไทยที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะมีภาพร่างลายเส้นฝีมือจิตรกรเอกของไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ปรากฏอยู่ จัดเป็นสมบัติของชาติที่ได้รับการดูแลรักษาไว้ตั้งแต่ครั้งเอกสารโบราณอยู่ที่หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร จนถึงปัจจุบันอยู่ในความดูแลของกลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

^๑ เรียบเรียงโดย นางสาวเอมอร เชวณัสสวน นักภาษาโบราณชำนาญการพิเศษ

^๒ หนังสือสมุดไทย คือ เอกสารโบราณ มีเนื้อกระดาษทำจากเยื่อของเปลือกข่อย บุคคลทั่วไปจึงมักเรียกว่า สมุดข่อย กระดาษแข็งนี้พับกลับไปกลับมาเพื่อทำให้เป็นเล่ม สามารถเขียนได้ ๒ ด้าน ด้านแรกเรียกว่า หน้าต้น ด้านหลังเรียกว่า หน้าปลาย หนังสือสมุดไทยมี ๒ สี สีขาวเป็นสีธรรมชาติของกระดาษ หากหรือลบด้วยแป้งเปียกกับปูนขาว เรียกว่า หนังสือสมุดไทยขาว และสีดำเกิดจากกระดาษนั้นหากหรือลบด้วยเขม่าผสมแป้งเปียก เรียกว่า หนังสือสมุดไทยดำ

^๓ วัดพลับพลาไชยปัจจุบันใช้ชื่อว่า วัดพลับพลาชัย อยู่ตำบลคลองกระแซง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

๒. ลักษณะของเอกสาร “ต้นร่างรูปภาพขรรค์อินโขง”

“ต้นร่างรูปภาพขรรค์อินโขง” หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๗ ชื่อเรื่อง ตำราร่างรูปภาพ ว่าด้วยรูปภาพมนุษย์ รูปภาพยักษ์ และลวดลายต่างๆ (ของอาจารย์อินโขง วัดราชบูรณะ) เป็นหนังสือสมุดไทยขาวมีขนาดยาว ๓๕ เซนติเมตร กว้าง ๑๒ เซนติเมตร หนา ๓ เซนติเมตร มีจำนวนหน้ารวม ๑๖๐ หน้า แบ่งเป็นหน้าต้น ๘๐ หน้า หน้าปลาย ๘๐ หน้า ปกหน้าและปกหลังมีร่องรอยการปิดแผ่นทอง เส้นที่ใช้เขียนคือ เส้นหมึก เส้นดินสอดำ และเส้นสีฝุ่น

ต้นฉบับเล่มนี้ปรากฏตัวอักษรเขียนอยู่บางหน้าของหนังสือสมุดไทย เป็นอักษรไทย ภาษาไทย แต่อักษรส่วนใหญ่เขียนไม่เป็นคำ คล้ายกับการฝึกหัดเขียนปะปนอยู่ ที่เขียนเป็นข้อความแต่ไม่จบ เช่น หน้าปลายที่ ๔๕ มีความว่า “กรุงสยามภิภพนี้ ไพร่สสาร” (กรุงสยามพิภพนี้ ไพร่สราญ) เป็นต้น

สภาพเอกสาร กระดาษที่ใช้ทำหนังสือสมุดไทยค่อนข้างบาง และมีรอยชำรุดซึ่งเกิดจากกระดาษของหนังสือสมุดไทยบางส่วนเคยเปียกน้ำ แต่ได้รับการอนุรักษ์แล้วเมื่อพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๑

“ต้นร่างรูปภาพขรรค์อินโขง” หมวดตำราภาพ เล่มที่ ๑๘ ชื่อเรื่อง ต้นร่างรูปภาพ ว่าด้วยรูปภาพมนุษย์ รูปภาพยักษ์ และลวดลายต่างๆ (ของอาจารย์อินโขงวัดราชบูรณะ) เป็นหนังสือสมุดไทยขาวมีขนาดยาว ๓๖ เซนติเมตร กว้าง ๑๒ เซนติเมตร หนา ๑.๕ เซนติเมตร มีจำนวนหน้ารวมทั้งสิ้น ๓๘ หน้า แบ่งเป็นหน้าต้น ๓๘ หน้า หน้าปลาย ๔๐ หน้า ปกหน้ามีแผ่นทองปิดอยู่ เส้นที่ใช้คือ เส้นหมึก เส้นดินสอดำ เส้นสีฝุ่น

ปรากฏตัวอักษรเขียนอยู่บางหน้าด้วยอักษรไทย ภาษาไทย แต่อักษรบางตัวไม่เป็นคำ คล้ายกับการฝึกหัดเขียนปะปนอยู่ บางหน้าเป็นคำประพันธ์ประเภทโคลงที่แต่งไม่จบบท บางหน้าปรากฏข้อความมีสาระ เช่น หน้าต้นที่ ๒ ปรากฏข้อความ ดังนี้

๑ ลิขิตพระครูปลัดมหันตปิฎกสังฆปริณายกตีปิฎกโลกาจารย์ญาณ มณีศรีวิสุทธิอุดมบ่อรัมบพิศสัทธินหวัชราชบุณพรอรัมหลวง บ่อรัมหาวิหานณกรเทพมท่าคอัน

จัดทำเป็นคำอ่านปัจจุบันได้ดังนี้

๑ ลิขิตพระครูปลัดมหันตปิฎกสังฆปริณายกตริปิฎกโลกาจารย์ญาณมณีศรีวิสุทธิอุดมบรมบพิตร สถิต ณ วัดราชบูรณะพระอารามหลวง บรมมหาวิหาร ณ กรุงเทพมหานคร

ข้อความนี้กล่าวว่า เป็นหนังสือหรือจดหมาย (ลิขิต) ของพระครูปลัดมหันตปิฎกสังฆปริณายกตริปิฎกโลกาจารย์ญาณมณีศรีวิสุทธิอุดมบรมบพิตร สถิต ณ วัดราชบูรณะพระอารามหลวง บรมมหาวิหาร ณ กรุงเทพมหานคร ไม่ปรากฏหลักฐานว่า พระครูปลัดมหันตปิฎกองค์นี้ เป็นใครมีนามเดิมอย่างไร

สภาพเอกสาร กระดาษที่ใช้ทำหนังสือสมุดไทยค่อนข้างบางและไม่แข็งแรงเท่าที่ควร มีรอยชำรุดซึ่งเกิดจากกระดาษของหน้าสมุดไทยบางส่วนเคยเปียกน้ำ แต่ได้รับการอนุรักษ์เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๕

๓. ประวัติขรัวอินโข่ง

ขรัวอินโข่ง ไม่มีหลักฐานว่าเกิดเมื่อใด แต่กล่าวกันว่าเป็นจิตรกรที่ถือเพศบรรพชิตตลอดชีวิตอยู่ที่วัดเลียบหรือวัดราชบูรณะ ปัจจุบันอยู่แขวงวังบูรพา เขตพระนคร กรุงเทพฯ **ขรัวอินโข่ง** เป็นชาวบางจาน จังหวัดเพชรบุรี ปัจจุบันคือตำบลบางจาน อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ชื่อเดิมคือ อิน หนังสือสมุดไทย เลขที่ ๑๗ เขียนว่า อินทร์ เลขที่ ๑๘ เขียนว่า อิน คำว่า ขรัว ที่อยู่ข้างหน้าชื่อของท่านนั้น มีผู้ให้ความเห็นว่า เป็นคำเรียกผู้คร่ำเคร่งต่อบางสิ่งบางอย่าง^๑ หรือคำเรียกพระภิกษุที่อายุมาก^๒

คำว่า โข่ง ที่อยู่ท้ายชื่อของท่าน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ กล่าวไว้ในหนังสือสาส์นสมเด็จ เล่ม ๓ หน้า ๑๒๕ – ๑๒๖ ความว่า “**ขรัวอินโข่ง (ข้างเขียน) เคยได้ชวนว่าทำไมจึงได้ฉายาว่า โข่ง เขาบอกบวชเป็นเณรอยู่เกินกาล จึงเรียกว่า อินโค้ง ทำให้เข้าใจไปว่า เรียกผิด หรือเขียนหนังสือผิด อ่านผิด แต่เดี๋ยวนี้มานึกขึ้นได้ว่า ไม่ผิด หอยโข่งมีเป็นอย่างอยู่ หมายความว่า หอยใหญ่ เณรโค้งก็เณรใหญ่ โข่ง หรือ โค่ง เป็นคำเดียวกัน หมายความว่า ใหญ่ เหมือนกัน**”^๓

ที่กล่าวกันว่า “บวชเป็นเณรอยู่เกินกาล” นั้น หมายถึง ขรัวอินบวชเป็นสามเณรตั้งแต่เล็ก จนอายุเข้าเกณฑ์อุปสมบทเป็นพระภิกษุก็ไม่เข้ารับการอุปสมบท จึงได้ฉายาว่า ขรัวอินโค้ง หรือขรัวอินโข่ง^๔

ขรัวอินโข่งเป็นจิตรกรเอกที่มีชื่อเสียงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ชื่อว่าเป็นจิตรกรเอกคู่พระทัยพระองค์ เนื่องจากได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยให้เขียนภาพจิตรกรรมในยุคสมัยของพระองค์อยู่เนืองๆ นับว่ามีความใกล้ชิดมาก สันนิษฐานว่าอาจมีมาตั้งแต่ครั้งทรงผนวชอยู่ที่วัดราชาธิวาส และขรัวอินโข่งก็บวชอยู่ตลอดชีวิต จึงอาจคุ้นเคยกันมาก่อน เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์ก็ยังเรียกใช้ขรัวอินโข่งวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังประดับอาคารสถานที่ ซึ่งทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์พระอารามต่างๆ นับว่าขรัวอินโข่งเป็นจิตรกรที่ใกล้ชิดและมีฝีมือเป็นที่พอพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างมาก^๕

๔. ผลงานของขรัวอินโข่ง

ผลงานภาพวาดหรือจิตรกรรมที่อยู่ในสถานที่ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์ตามที่รวบรวมไว้ ได้แก่

๑. ภาพพระราชพงศาวดารในหอราชamaniสุร วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร สร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒. ภาพพระราชพงศาวดารหอราชพงศานุสร วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

^๑ วียะดา ทองมิตร. จิตรกรรมแบบสากล สกุลช่างขรัวอินโข่ง. กรุงเทพฯ: บริษัท เมืองโบราณ จำกัด, ๒๕๒๒. หน้า ๑๓.

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, หน้า ๑๖๗.

^๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **สาส์นสมเด็จ เล่ม ๓**. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๕. หน้า ๑๒๕ – ๑๒๖.

^๔ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. **ประชุมภาพประวัติศาสตร์แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน). ๒๕๔๘. หน้า ๓๐.

^๕ วียะดา ทองมิตร. **เรื่องเดิม**. หน้า ๑๔.

๓. ภาพประกอบสุภาษิตที่บานแฝง^๑ และหน้าต่างพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
๔. ภาพปริศนาธรรมที่ฝาผนังเหนือกรอบหน้าต่างในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
๕. ภาพในพระอุโบสถวัดบรมนิวาส เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร คล้ายคลึงกับภาพวาดที่วัดบวรนิเวศวิหาร
๖. ภาพในพระอุโบสถวัดมหาสมณาราม (วัดเขาวัง) ตำบลคลองกระแซง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี เป็นวัดที่ได้รับพระบรมราชูปถัมภ์จากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔
๗. ภาพวาดที่มณฑปพระพุทธบาทวัดพระงาม ตำบลบางเตือ อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา^๒
๘. ภาพวาดสีฝุ่นจำนวน ๕ ภาพ ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หอศิลป์ ถนนเจ้าฟ้า เขตพระนคร กรุงเทพฯ เดิมเป็นสมบัติของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร^๓

๕. แนวคิดการสร้างผลงาน

กล่าวกันว่า รูปแบบจิตรกรรมไทยตั้งแต่สมัยโบราณนั้นมีความสวยงามอ่อนหวาน โดยเน้นที่เส้นเพียงอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงแสงและเงา จึงทำให้ภาพไทยมีลักษณะราบหรือแบน เพราะมีการมองเห็นได้เพียง ๒ ด้านเท่านั้น คือ ด้านกว้างและด้านยาว ภาพที่ปรากฏออกมาจึงเป็น ๒ มิติ (two dimensions) ผิดกับภาพของจิตรกรชาวตะวันตกหรือชาวยุโรปให้ความสำคัญที่แสง เงา ทำให้ภาพมีความลึก ภาพที่ปรากฏจึงเป็นภาพแบบ ๓ มิติ (three dimensions)^๔

การวาดภาพจิตรกรรมแบบไทยโบราณผสมผสานแบบตะวันตกของชรัวินโขงใน “ต้นร่างรูปภาพชรัวินโขง” ทั้ง ๒ เล่ม เป็นหลักฐานว่า **ชรัวินโขงเป็นจิตรกรที่วาดภาพไทยโบราณ คือ มีภาพเทวดา ยักษ์ปะปนกับการวาดภาพแบบตะวันตก คือ ภาพหญิงสาว บุคคลแบบตะวันตก ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของชรัวินโขง ผู้ได้ชื่อว่าเป็นจิตรกรที่มีความสามารถวาดภาพแบบไทยโบราณ และเป็นจิตรกรไทยคนแรกที่ได้นำแนวคิดการวาดภาพแบบตะวันตกมาใช้** เช่น ภาพที่ปรากฏในหนังสือสมุดไทยทั้งสองเล่มนี้เป็นภาพร่างลายเส้นที่เขียนด้วยเส้นหมึกและเส้นดินสอดำเป็นส่วนใหญ่ และส่วนมากมีการลงเส้นดินสอดำร่างไว้ก่อนและใช้เส้นหมึกดำเขียนทับรอยเส้นดินสอดำอีกที มีเพียงบางภาพที่ใช้สีฝุ่นสีเหลือง สีขาว สีม่วงเป็นสีระบายภาพร่าง แต่ก็มีหลายภาพที่ใช้เส้นสีส้มหรือสีน้ำตาลร่างภาพด้วย

ผลงานส่วนใหญ่ของชรัวินโขง เช่น ภาพปริศนาธรรมในอุโบสถวัดบวรนิเวศ ภาพในอุโบสถวัดบรมนิวาส มักเป็นภาพที่มีความลึก มีแสงเงา แสดงให้เห็นว่าท่านเป็นจิตรกรไทยคนแรกที่น่ารูปแบบการมองเห็นแบบ ๓ มิติมาใช้ และเริ่มวาดภาพแบบไม่เน้นเส้นแบบภาพจิตรกรรมไทยโบราณเหมือนจิตรกรยุคก่อน แต่ไปให้ความสำคัญและเน้นที่แสงเงาตามภาพวาดทางตะวันตกหรือยุโรป ทำให้ภาพมีความลึก^๕ ชรัวินโขงจึงได้ชื่อว่าเป็นจิตรกรเอกที่มีความสามารถในการวาดภาพ ทั้งภาพจิตรกรรมไทยและภาพจิตรกรรมแบบตะวันตก ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ภาพการร่างลายเส้นรูปภาพของชรัวินโขงที่ปรากฏในหนังสือสมุดไทยทั้ง ๒ เล่มนี้ อาจไม่ได้เน้นแสงเงามากนัก แต่ปรากฏภาพกลุ่มคน กลุ่มเทวดา ที่แสดงให้เห็นถึงระยะใกล้ ไกล หรือมีความลึกบ้างในบางภาพ

^๑ บานแฝง เป็นคำเรียกส่วนหนาของกำแพงโบสถ์วิหารตรงที่เป็นขอบประตูหน้า โดยทั่วไปขอบประตูและขอบหน้าต่างของโบสถ์ วิหาร มักจะมีความหนา บานประตูหน้าต่างจะเปิดเข้า เมื่อเปิดประตูหน้าต่าง บานประตูหน้าต่างจะปิดแปะไปตรงส่วนหนาของกำแพงตรงที่เป็นขอบประตูขอบหน้าต่าง ซึ่งเรียกว่า บานแฝงนั้นทั้งหมด แต่เมื่อปิดประตูหน้าต่าง บานแฝงก็จะปรากฏให้เห็น จิตรกรมักจะวาดรูปสัตว์ต่างๆ ในป่าหิมพานต์ รูปสัตว์แปลกๆ ตามจินตนาการของจิตรกรไว้ตรงบานแฝงนั้น

^๒ วียะดา ทองมิตร. **เรื่องเดิม**. หน้า ๑๖ – ๒๒.

^๓ สัมภาษณ์ นายดิษพงษ์ เนตรล้อมวงศ์ ภัณฑารักษ์ชำนาญการ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หอศิลป์ วันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^๔ วียะดา ทองมิตร. **เรื่องเดิม**. หน้า ๒๕.

^๕ วียะดา ทองมิตร. **เรื่องเดิม**. หน้าเดียวกัน.

นักประวัติศาสตร์ศิลปะได้ศึกษาการใช้สีในภาพจิตรกรรมไทยโบราณ โดยกล่าวไว้ว่า จิตรกรรมสมัยโบราณนั้นใช้สีไม่มาก เช่น ดำ แดง ขาว เป็นสีที่ได้จากธรรมชาติ เช่น เขม่า ดิน หรือยางไม้ เช่น สมัยอยุธยานิยมเขียนภาพด้วยสีอ่อน ถ้ามีการตัดเส้นก็ใช้สีนั้นตัดเส้น หรือใช้สีที่เข้มขึ้นเล็กน้อย และปิดทองส่วนที่สำคัญ สมัยต้นรัตนโกสินทร์นิยมใช้สีเข้มเป็นพื้นปิดทองโดยทั่วไป ทำให้ภาพลอยเด่นออกมาจากผนัง เป็นลักษณะค่อนข้างไปในทางตกแต่ง (decorative art)^๑

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ การติดต่อกับชาวต่างประเทศมีมากขึ้น เช่น ชาวตะวันตกและชาวจีน โดยเฉพาะชาวจีนมีการส่งสินค้าเช่นสีหลากหลายสีเข้ามา เช่น สีเขียว เหลือง คราม ขาด เป็นเหตุให้จิตรกรในสมัยนั้นใช้สีมากขึ้น เช่น ภาพวาดที่อุโบสถวัดมณีมาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เป็นต้น แต่ภาพเขียนผลงานโดยทั่วไปของขรรอินโขงซึ่งร่วมสมัยก็ไม่ได้ใช้สีสดฉาด ภาพของขรรอินโขงเป็นภาพที่มีพื้นเป็นสีเทาหรือดำ ใช้สีเอกรงค์ คือ การใช้สี ๑ สีทำให้เป็นสีอ่อนหรือสีเข้ม สีที่เห็นได้ชัดเจน คือ สีน้ำเงินเข้ม เขียว น้ำตาล นอกนั้นใช้สีอ่อน เช่น สีฟ้า สีชมพู ขาว การใช้สีเอกรงค์ทำให้ภาพมีความกลมกลืน เพราะไม่มีการใช้สีที่ขัดกันมากและสีพื้นก็เป็นสีเข้ม เช่น ภาพวาดที่พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร เครื่องแต่งกายผู้ชายเป็นสีน้ำเงินเข้มและขาว ส่วนกระโปรงผู้หญิงเป็นสีชมพูหรือสีฟ้าอ่อนๆ^๒

แม้ว่าขรรอินโขงจะไม่เคยเดินทางไปต่างประเทศ แต่ก็สามารถเขียนรูปแบบชาวตะวันตกได้ เนื่องจากขรรอินโขงอาศัยภาพพิมพ์ที่เข้ามาขายในกรุงเทพฯ เป็นแบบในการวาดภาพ โดยเฉพาะภาพที่ได้จากอเมริกาเป็นส่วนใหญ่^๓ ดังปรากฏข้อสันนิษฐานในสารานุกรมดังนี้ว่า

“อาจารย์อินโขงไม่เคยไปยุโรปก็จริงอยู่ แต่ก็ได้อาศัยรูปฝรั่งทำกระดาด
ปิดเรือนเข้ามาขาย เขียนรูปฝรั่งสมัยศตวรรษที่ ๑๙ ได้”^๔

ข้อความนี้เป็นหลักฐานว่า ขรรอินโขงศึกษาภาพวาดของชาวต่างประเทศแถบตะวันตก คือ ชาวยุโรปหรือชาวอเมริกาที่เข้ามาในประเทศไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ และเป็นจิตรกรผู้ริเริ่มเขียนภาพแบบชาวตะวันตกเป็นคนแรกของไทย ดังปรากฏหลักฐานในงานจิตรกรรมอันเป็นผลงานสร้างสรรค์ของท่าน

หลักฐานภาพร่างลายเส้นรูปภาพของขรรอินโขงที่ปรากฏในหนังสือสมุดไทยทั้ง ๒ เล่มนี้ แสดงให้เห็นว่า “ขรรอินโขง” ร่างลายเส้นภาพไทยโบราณผสมกับการร่างลายเส้นจากภาพวาดหรือภาพถ่ายของชาวตะวันตกไว้ร่วมกัน ปรากฏเป็นหลักฐานอยู่ในหนังสือสมุดไทยทั้งสองเล่ม ภาพที่น่าสนใจในหนังสือสมุดไทย หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๗ หน้าปลายที่ ๗๓ ถึง ๗๔ เป็นภาพร่างลายเส้นที่คล้ายคลึงกับพระบรมฉายาลักษณ์และพระบรมสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งตีพิมพ์เผยแพร่อยู่ในหนังสือ เช่น หนังสือชื่อ “ประชุมภาพประวัติศาสตร์แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” นอกจากนี้ยังปรากฏภาพหลายภาพซึ่งได้ร่างไว้ในหนังสือสมุดไทยทั้งสองเล่ม ยกตัวอย่างเช่น เทวดา ยักษ์ ลิง สัตว์หิมพานต์ ช้าง ม้า นก ปลา ชาวตะวันตก ชาวจีน บุคคลในอิริยาบถต่างๆ ลายไทย อาคาร ยันต์ โคมไฟ ตัวอักษร เป็นต้น

^๑ วิยะดา ทองมิตร. เรื่องเดิม. หน้า ๒๕.

^๒ วิยะดา ทองมิตร. เรื่องเดิม. หน้าเดียวกัน.

^๓ วิยะดา ทองมิตร. เรื่องเดิม. หน้าเดียวกัน.

^๔ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ.

สารานุกรมเด็ก เล่ม ๑. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๖. หน้า ๑๒๕ - ๑๒๖.

^๕ วิยะดา ทองมิตร. เรื่องเดิม. หน้า ๒๘ - ๒๙.

๖. ประวัติวัดราชบูรณะราชวรวิหาร (วัดเลียบ)

วัดราชบูรณะเดิมมีชื่อว่า วัดเลียบ เพราะเป็นวัดที่พ่อค้าจีนชื่อ เลียบ สร้างขึ้น เดิมชื่อวัดจีนเลียบ แต่อีกนัยหนึ่งกล่าวกันว่า เพราะมีต้นไม้ชนิดหนึ่งชื่อ ต้นเลียบ ขึ้นอยู่เรียงรายในบริเวณนั้น และบังเอิญชื่อคล้องกับจีนเลียบ ชาวบ้านจึงเรียกว่า วัดเลียบ^๑ มีหลักฐานการสร้างตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย มีฐานะเป็นวัดราชวรณาตลอด จนกระทั่งถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ ซึ่งทูลขอว่าจะปฏิสังขรณ์วัดนี้ จึงมีพระราชศรัทธาบูรณะวัดเลียบและทรงสถาปนาเป็นพระอารามหลวง โดยพระราชทานนามว่า วัดราชบูรณะราชวรวิหาร

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำพระพุทธรูปมาประดิษฐานไว้รอบพระอุโบสถจำนวน ๑๖๒ องค์ และทรงสร้างวิหารไว้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปจำนวน ๘๐ องค์ จากนั้นได้มีการบูรณะตลอดมา^๒

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ช่วงที่ขรัวอินโข่งบวชอยู่นั้น ไม่มีหลักฐานบอกกล่าวถึงประวัติหรือเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นที่วัดราชบูรณะหรือวัดเลียบนี้เลย

จนกระทั่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ พุทธศักราช ๒๔๘๘ วัดราชบูรณะถูกภัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นเหตุให้ถาวรวัตถุเสียหายหมด พระคุณาจารย์ตร เจ้าอาวาสวัด พร้อมผู้มีจิตศรัทธาได้ทูลเกล้าฯ ขอบูรณะ จึงพระราชทานให้ปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๙๐

วัดราชบูรณะหรือวัดเลียบ ปัจจุบันเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ ๑๑๙ แขวงวังบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร^๓

๗. ความสำคัญของต้นฉบับ

ภาพจิตรกรรมผลงานของขรัวอินโข่งนั้นปรากฏอยู่ในสถานที่ต่างๆ ทั้งในเขตกรุงเทพมหานคร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดเพชรบุรีซึ่งเป็นบ้านเกิดของขรัวอินโข่ง

การค้นพบหลักฐานที่เป็น “ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง” ในหนังสือสมุดไทย หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๗ และ ๑๘ จึงเป็นการพบหลักฐานที่สำคัญ เพราะยังไม่เคยพบ “ต้นร่างรูปภาพของขรัวอินโข่ง” ที่ใดมาก่อน และสิ่งที่สำคัญยิ่งคือปรากฏหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรในหนังสือสมุดไทย เขียนไว้อย่างชัดเจนว่า “ท่านอาจารย์อินทร์ (หรืออิน) วัดเลียบเขียนไว้” ดังปรากฏในหนังสือสมุดไทย “ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง” ทั้ง ๒ เล่ม

นอกจากนี้ยังทราบประวัติหรือแหล่งที่มาว่า หนังสือสมุดไทยทั้ง ๒ เล่มนี้ อาจารย์ริด วัดพลับพลาไชย เมืองเพชรบุรี ผู้เป็นศิษย์ของขรัวอินโข่งนำมาถวายไว้ที่หอพระสมุดวชิรญาณ ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๕๓

ต้นร่างรูปภาพของขรัวอินโข่งที่ปรากฏในหนังสือสมุดไทยทั้ง ๒ เล่มนี้ จึงเป็นเอกสารโบราณที่สำคัญและมีคุณค่ายิ่ง ด้วยเป็นผลงานจิตรกรรมของจิตรกรเอกในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ศิลปะของชาติไทย และเอกสารโบราณนี้ก็มีอายุมากกว่า ๑๐๐ ปี เป็นเอกสารโบราณที่ปรากฏการร่างลายเส้นภาพเทวดา ภาพยักษ์ และภาพชาวตะวันตก ฯลฯ เป็นการวาดภาพทั้งในรูปแบบจิตรกรรมไทย และจิตรกรรมแบบตะวันตกหรือแบบสากลที่ปรากฏอยู่

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน. ประวัติวัดราชบูรณะราชวรวิหาร. กรุงเทพฯ: บริษัท ประยวรงค์ จำกัด, ๒๕๒๗. หน้า ๘.

^๒ กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๕. หน้า ๑๐๒.

^๓ กรมการศาสนา. เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๐๒ - ๑๐๓.

ด้วยกัน บ่งบอกถึงผลงานที่เป็นเอกลักษณ์ของขรรค์อินโขง และเป็นที่ประจักษ์ว่าร่างลายเส้นได้อย่างงดงาม ทั้งในรูปแบบจิตรกรรมไทยและจิตรกรรมแบบตะวันตก จึงเป็นหลักฐานอันมีคุณประโยชน์สำหรับการศึกษาค้นคว้าในหลายสาขา เช่น ประวัติศาสตร์ศิลปะ จิตรกรรม มัณฑนศิลป์ เป็นต้น

๘. เปรียบเทียบ “ต้นร่างรูปภาพขรรค์อินโขง” กับภาพที่เกี่ยวข้อง

จากการเปรียบเทียบ “ต้นร่างรูปภาพขรรค์อินโขง” กับผลงานจิตรกรรมของขรรค์อินโขงที่ปรากฏในสถานที่ต่าง ๆ นั้น มีภาพร่างบางภาพที่คล้ายคลึงกับผลงานจิตรกรรมของขรรค์อินโขง เช่น

ภาพวาดฝาผนังพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร ฝีมือขรรค์อินโขง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ เปรียบเทียบภาพร่างกับภาพในหนังสือสมุดไทย “ต้นร่างรูปภาพขรรค์อินโขง” เลขที่ ๑๗ หน้าต้นที่ ๒๗ ถึง ๒๘ หน้าต้นที่ ๓๗ ถึง ๓๘ และหนังสือสมุดไทย “ต้นร่างรูปภาพขรรค์อินโขง” เลขที่ ๑๘ หน้าต้นที่ ๑๕ ถึง ๑๖ หน้าต้นที่ ๑๙ ถึง ๒๐ ว่าจะมีความคล้ายคลึงกัน (ดูภาพประกอบหน้า ๔๕, ๕๐, ๑๒๓, ๑๒๕)

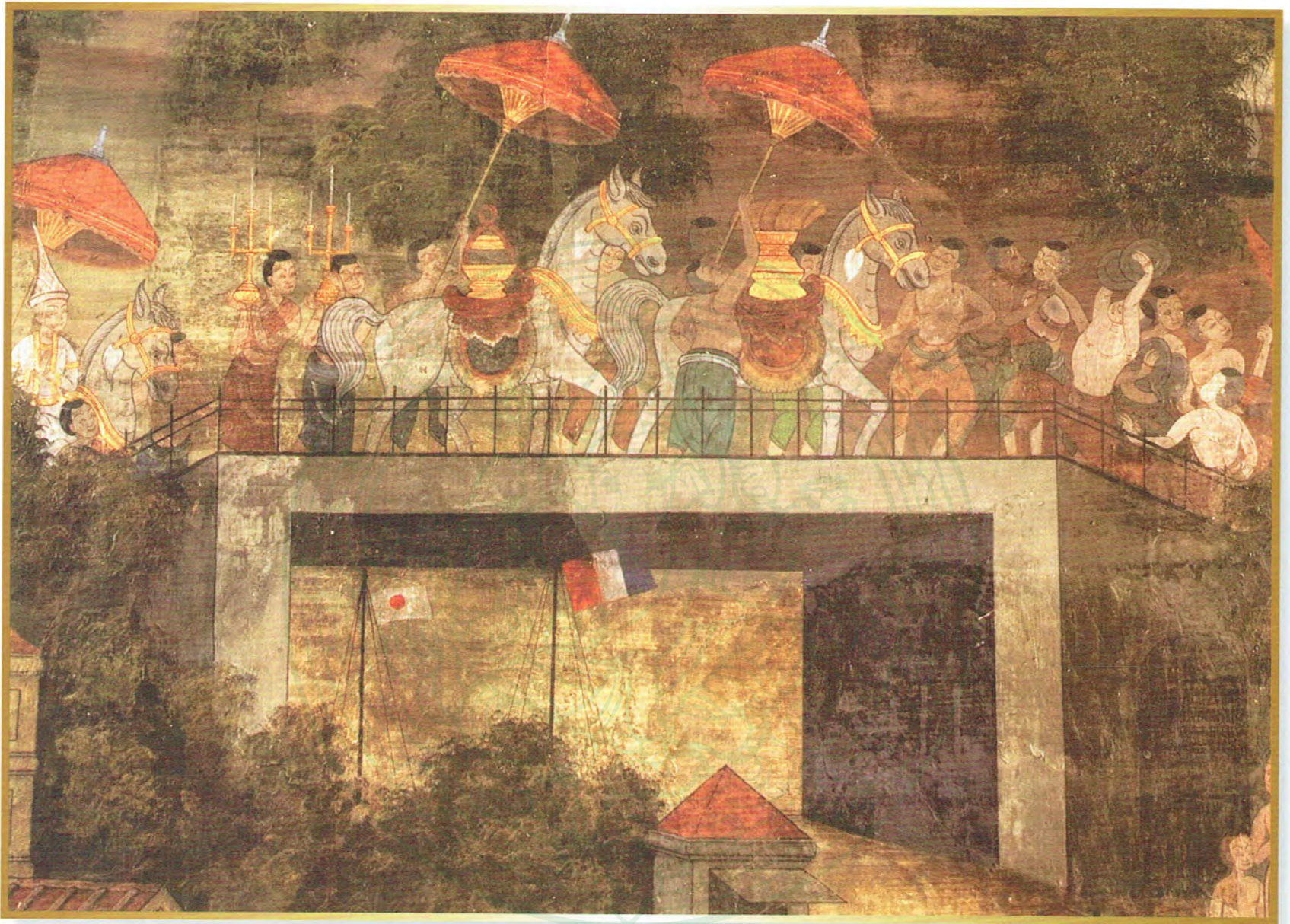
ภาพวาดฝาผนังพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร ฝีมือขรรค์อินโขง เปรียบเทียบกับภาพหญิงชาวไทยไว้ผมเปียในหนังสือสมุดไทย “ต้นร่างรูปภาพขรรค์อินโขง” เลขที่ ๑๘ หน้าต้นที่ ๑๑ ถึง ๑๒ ว่าจะมีความคล้ายคลึงกันมาก (ดูภาพประกอบหน้า ๑๒๑)

ภาพวาดฝาผนังพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร ฝีมือขรรค์อินโขง เปรียบเทียบกับภาพเส้าอาคารในหนังสือสมุดไทย “ต้นร่างรูปภาพขรรค์อินโขง” เลขที่ ๑๗ หน้าต้นที่ ๕๑ ถึง ๕๒ ว่าจะมีความคล้ายคลึงกัน (ดูภาพประกอบหน้า ๕๗)

ภาพวาดฝาผนังพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร ฝีมือขรรค์อินโขง เปรียบเทียบกับภาพดอกไม้ ใบไม้ ในหนังสือสมุดไทย “ต้นร่างรูปภาพขรรค์อินโขง” เลขที่ ๑๗ หน้าปลายที่ ๓ ถึง ๔ หน้าปลายที่ ๒๕ ถึง ๒๖ ว่าจะมีความคล้ายคลึงกัน (ดูภาพประกอบหน้า ๗๔, ๘๔)

ภาพร่างบุคคลในท่าประทับนั่ง ใน “ต้นร่างรูปภาพขรรค์อินโขง” หนังสือสมุดไทย หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๗ หน้าต้นที่ ๓๙ ถึง ๔๐ และหน้าปลายที่ ๗๓ ถึง ๗๔ มีลักษณะคล้ายกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ตามที่เห็นปรากฏในพระบรมฉายาลักษณ์และพระบรมสาทิสลักษณ์ของพระองค์ (ดูภาพประกอบหน้า ๕๑, ๑๐๘)

ภาพร่างชาวต่างประเทศบางภาพที่ปรากฏอยู่ใน “ต้นร่างรูปภาพขรรค์อินโขง” หนังสือสมุดไทย หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๘ หน้าต้นที่ ๕ ถึง ๖ และหน้าปลายที่ ๓๓ ถึง ๓๔ คล้ายภาพศิลปะตะวันตก โดยเฉพาะต้นร่างรูปภาพขรรค์อินโขง หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๘ หน้าปลายที่ ๓๓ ถึง ๓๔ แสดงภาพชาวตะวันตกคล้ายนักปราชญ์ชาวกรีก (ดูภาพประกอบหน้า ๑๑๘, ๑๕๒) ส่วนหน้าต้นที่ ๗ ถึง ๘ ภาพร่างบุคคลชาวต่างชาติ (ภาพด้านซ้าย) ลักษณะการแต่งกายคล้ายขุนนางยุโรป (ดูภาพประกอบหน้า ๑๑๙)

ภาพวาดฝาผนังพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร ฝีมือขรัวอินโข่ง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔
เปรียบเทียบภาพนี้กับภาพในหนังสือสมุดไทย “ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง” เลขที่ ๑๘ หน้าต้นที่ ๑๕ ถึง ๑๖ ว่ามีความคล้ายคลึงกัน
(ภาพจากหนังสือ การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวัดบวรนิเวศวิหาร ราชวรวิหาร หน้า ๒๔)

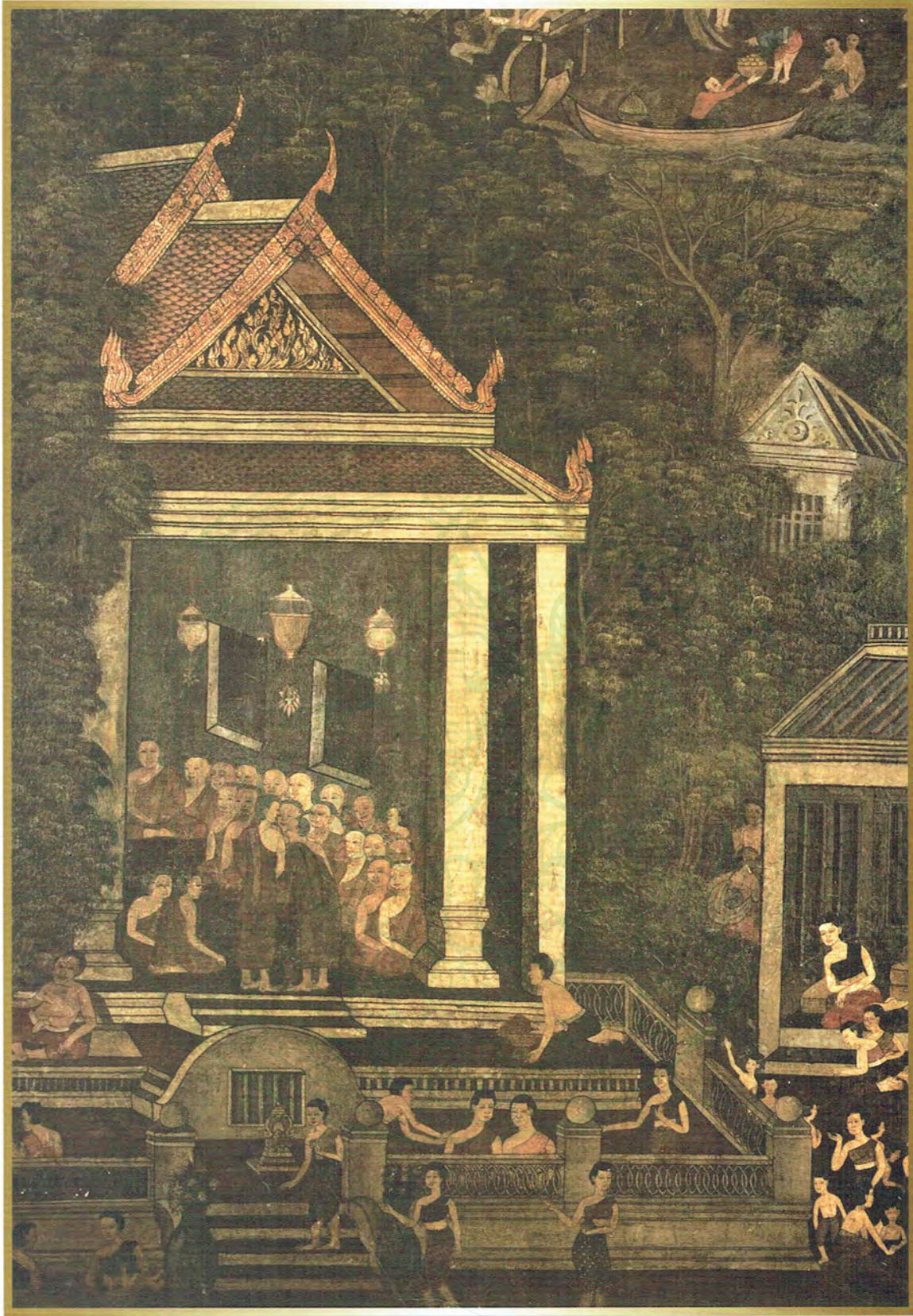
ภาพม้าในหนังสือสมุดไทย “ต้นร่างรูปภาพขรรค์อินโขง” เลขที่ ๑๘ หน้าต้นที่ ๑๕ ถึง ๑๖

ภาพวาดฝาผนังพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร ฝีมือขรัวอินโข่ง เปรียบเทียบกับภาพหญิงชาวไทยไว้ผมเปีย
ในหนังสือสมุดไทย “ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง” เลขที่ ๑๘ หน้าต้นที่ ๑๑ ถึง ๑๒ ว่ามีความคล้ายกันมาก
(ภาพจากหนังสือ การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวัดบวรนิเวศวิหาร ราชวรวิหาร หน้า ๓๔)

ภาพหญิงชาวไทยไว้ผมปีกในหนังสือสมุดไทย “ต้นร่างรูปภาพขรรค์อินโข่ง” เลขที่ ๑๘ หน้าต้นที่ ๑๑ ถึง ๑๒

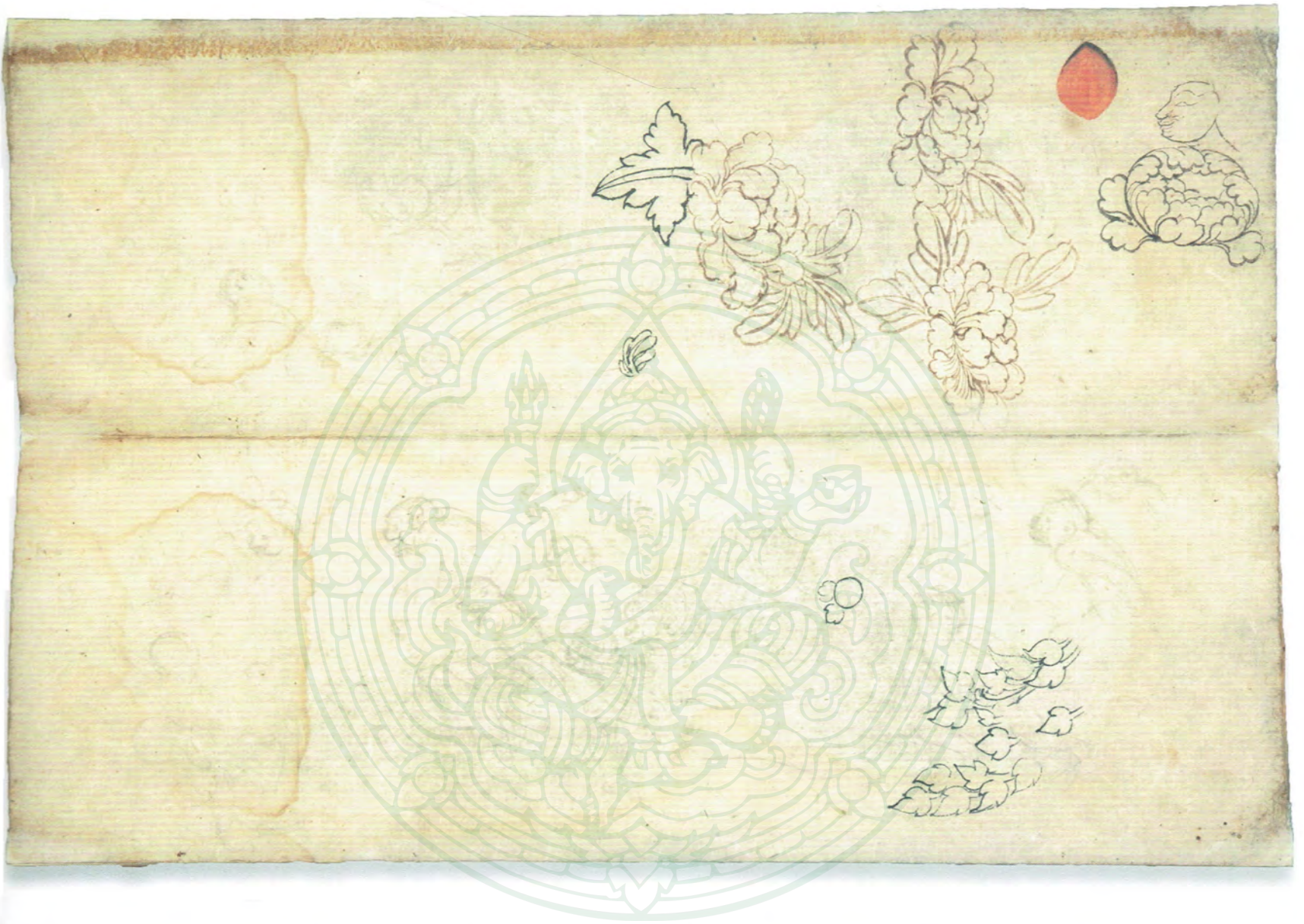
ภาพวาดฝาผนังพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร ฝีมือขรัวอินโข่ง เปรียบเทียบกับภาพเสาศาคาร
ในหนังสือสมุดไทย “ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง” เลขที่ ๑๗ หน้าต้นที่ ๕๑ ถึง ๕๒ ว่ามีความคล้ายกัน
(ภาพจากหนังสือ การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวัดบวรนิเวศวิหาร ราชวรวิหาร หน้า ๒๖)

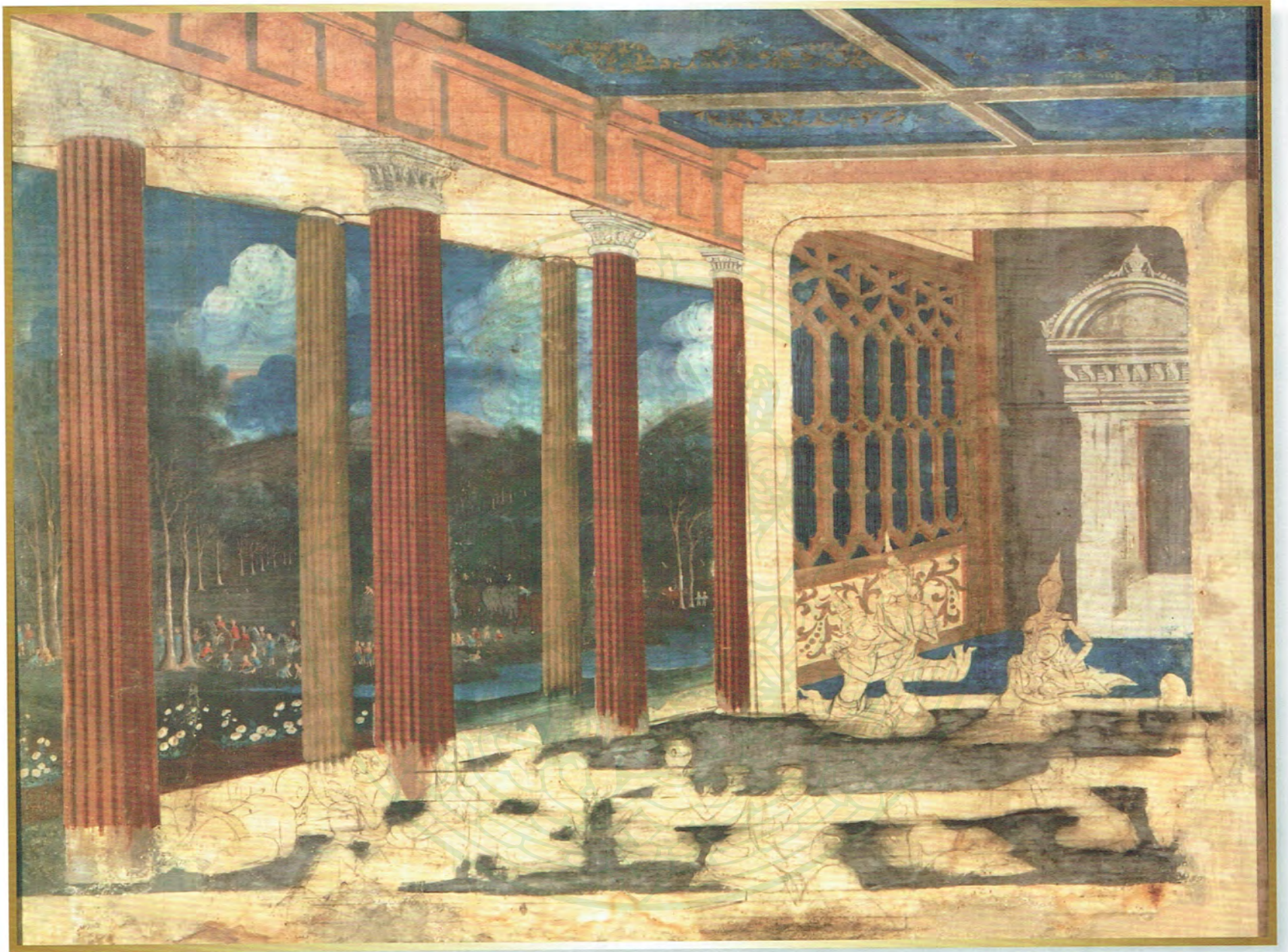
ภาพเสนาอาศรมในหนังสือสมุดไทย “ต้นร่างรูปภาพขรรค์อินโข่ง” เลขที่ ๑๗ หน้าต้นที่ ๕๑ ถึง ๕๒

ภาพวาดฝาผนังพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร ฝีมือขรัวอินโข่ง เปรียบเทียบกับภาพดอกไม้ ใบไม้
ในหนังสือสมุดไทย “ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง” เลขที่ ๑๗ หน้าปลายที่ ๓ ถึง ๔ ว่ามีความคล้ายกัน
(ภาพจากหนังสือ การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวัดบวรนิเวศวิหาร ราชวรวิหาร หน้า ๗๐)

ภาพดอกไม้ ใบไม้ในหนังสือสมุดไทย “ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง” เลขที่ ๑๗ หน้าปลายที่ ๓ ถึง ๔

ภาพวาดฝีมือขรัวอินโข่ง เป็นภาพจิตรกรรมไทยอิทธิพลศิลปะตะวันตก แสดงภาพอาคารแบบตะวันตก
แต่รูปแบบบุคคลแบบจิตรกรรมไทยมีภาพบุคคลทำท่ายืนหมอบ คล้ายภาพในหนังสือสมุดไทย “ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง” เลขที่ ๑๗
หน้าต้นที่ ๓๙ ถึง ๔๐ ปัจจุบันภาพนี้อยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หอศิลป์ ถนนเจ้าฟ้า เขตพระนคร กรุงเทพฯ
(ภาพจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หอศิลป์)

ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๗

หน้าต้นที่ ๓๙ ถึง ๔๐

เปรียบเทียบกับบุคคลในท่าประทับนั่งคล้ายพระบรมฉายาลักษณ์หรือพระบรมสาทิสลักษณ์
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ พร้อมภาพบุคคลในท่าหมอบเข้าเฝ้าซึ่งคล้ายกับภาพวาด
ซึ่งอยู่ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หอศิลป์ ถนนเจ้าฟ้า เขตพระนคร กรุงเทพฯ

ต้นร่างรูปภาพขรรค์อินโข่ง หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๗

หน้าปลายที่ ๗๓ ถึง ๗๔

เปรียบเทียบกับบุคคลในท่าประทับนั่งคล้ายพระบรมฉายาลักษณ์หรือพระบรมสาทิสลักษณ์
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ พร้อมภาพบุคคลในท่าหมอบเข้าเฝ้าซึ่งคล้ายกับภาพวาด
ซึ่งอยู่ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หอศิลป์ ถนนเจ้าฟ้า เขตพระนคร กรุงเทพฯ

พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์และมหาพิชัยมงกุฎ
ฉายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๐๗ คล้ายกับภาพในหนังสือสมุดไทย “ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง”
เลขที่ ๑๗ หน้าต้นที่ ๓๙ ถึง ๔๐ และหน้าปลายที่ ๗๓ ถึง ๗๔
(ภาพจากหนังสือ ประชุมภาพประวัติศาสตร์แผ่นดินสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๒๔)

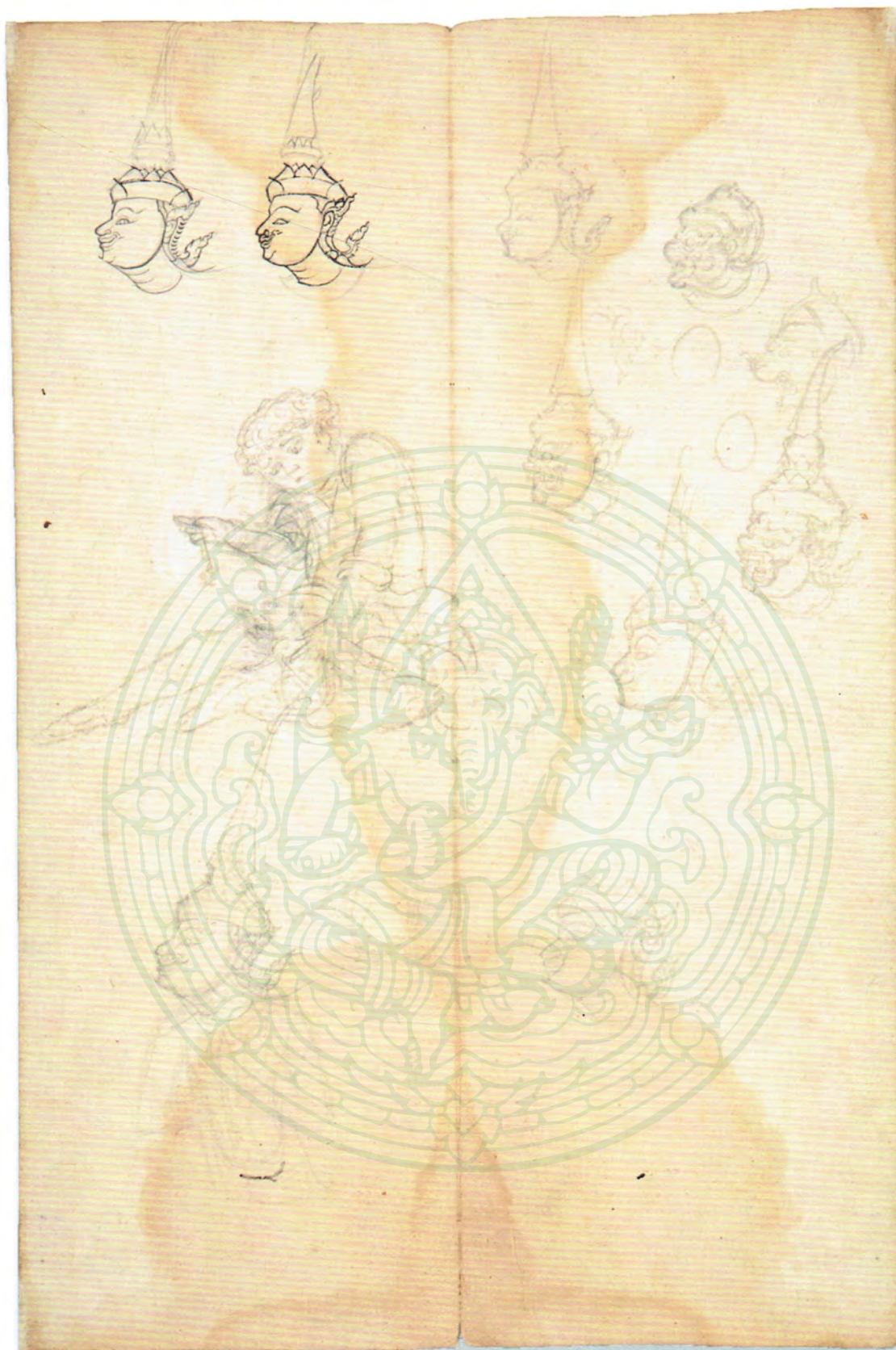
พระบรมสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คล้ายกับภาพในหนังสือสมุดไทย
“ต้นร่างรูปภาพขรรค์อินโขง” เลขที่ ๑๗ หน้าต้นที่ ๓๙ ถึง ๔๐ และหน้าปลายที่ ๗๓ ถึง ๗๔
(ภาพจากหนังสือ ประชุมภาพประวัติศาสตร์แผ่นดินสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๓๑)

พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี
แสดงภาพสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีทรงไว้ผมปีก คือ ทรงผมผู้หญิงที่ไว้ยาวตรงกลางกระหม่อม ส่วนด้านข้างสั้น
ซึ่งเป็นทรงผมที่นิยมในหมู่สตรีไทยในยุคนั้น เหมือนทรงผมสตรีไทยในหนังสือสมุดไทย “ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง”
(ภาพจากหนังสือ ประชุมภาพประวัติศาสตร์แผ่นดินสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๓๓)

ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๘
หน้าปลายที่ ๓๓ ถึง ๓๔
แสดงภาพชาวตะวันตกคล้ายภาพนักปราชญ์ชาวกรีก

ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๘

หน้าต้นที่ ๒๗ ถึง ๒๘

ภาพหญิงฝรั่งและเศียรเทวดา ศีรษะยักษ์ ศีรษะลิง

แสดงให้เห็นว่า “ขรัวอินโข่ง” ร่างลายเส้นภาพไทยโบราณผสมกับภาพร่างลายเส้นจากภาพวาดหรือภาพถ่ายของชาวตะวันตกไว้ร่วมกัน

ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโอง หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๘
หน้าปลายที่ ๒๗ ถึง ๒๘
ภาพแสดงวิถีชีวิตชาวจีน

ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง
หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๗

หน้าปกและรูปเล่ม
ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๗

หน้าต้น

หน้าต้นที่ ๑ ถึง ๒

ภาพสัตว์หิมพานต์เป็นลักษณะหน้าสิงห์ ภาพดอกไม้ ใบไม้อย่างลายพุดตาน ลวดลายต่างๆ มุมซ้ายล่างเป็นภาพร่างเทวดา มีลายเส้นลบลือน มีร่างตัวอักษรเขียนว่า “ล้าน” “เมื่อนั้นพร” “การจาร” “อง” “ค” เป็นต้น

หน้าต้นที่ ๓ ถึง ๔

ภาพด้านบนเขียนข้อความว่า “ท่านอาจารย์อินทร์วัดเลียบเขียนไว้”

มีภาพลายกระหนกเปลว ภาพยักษ์ และภาพลึงสวมขญาหรือที่ช่างมักเรียกว่า ลึงยอด (ภาพซ้ายมือ)

ภาพม้า ภาพบุคคลลายเส้นลบเลือน ภาพยักษ์สู้กับม้า และภาพสัตว์หิมพานต์กำลังต่อสู้

หน้าคนที่ ๕ ถึง ๖

แสดงภาพร่างสัตว์คล้ายเสือ ม้า ภาพลวดลาย ดอกไม้ ใบไม้ ภาพร่างเทวดา และศิระชะลิง

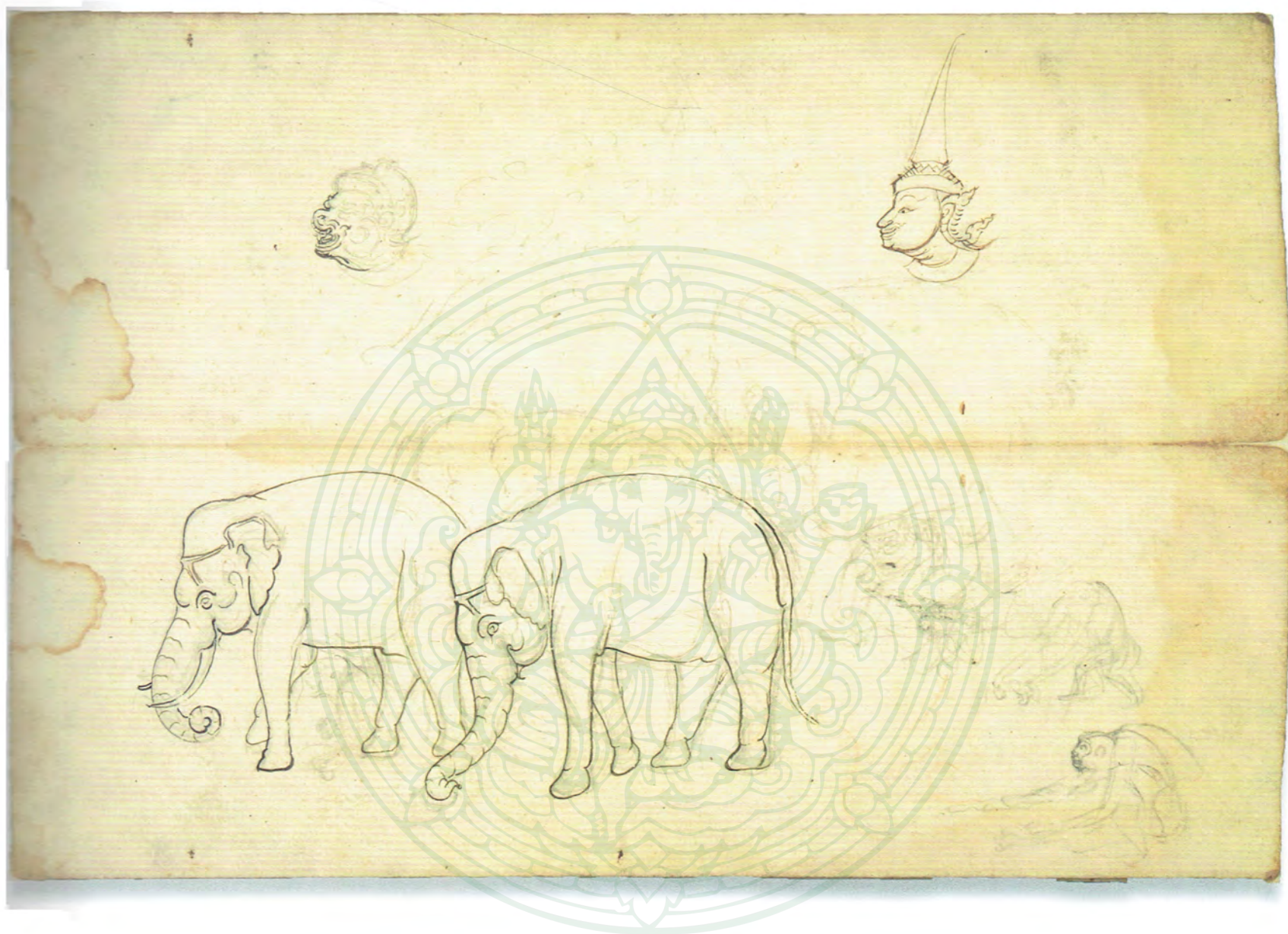
หน้าต้นที่ ๗ ถึง ๘

แสดงภาพยักษ์ซึ่งมีขาและหางคล้ายกวาง อุ้มผู้หญิงหน้าตาคล้ายฝรั่งซึ่งมีขาและหางคล้ายกวาง
และมีหญิงฝรั่งเห็นภาพครึ่งตัวตึงหางยักษ์ไว้ ด้านล่างเป็นภาพกลุ่มหญิงฝรั่งที่คนหนึ่งมีขาและหางคล้ายกวาง
นอกจากนั้นมีภาพเศียรเทวดา ภาพลวดลายประดิษฐ์ และภาพลิง

หน้าต้นที่ ๙ ถึง ๑๐

แสดงภาพลึงเหาะถือกระบองต่อสู้กับสัตว์หิมพานต์ ด้านบนซ้ายเป็นร่างอักษรเขียนว่า “กรกฏมอวาร” และคำว่า “อาวุท”
มีภาพลายกระหนกเปลว ภาพยักษ์ ลวดลายประดับ ส่วนที่เป็นภาพร่างลายเส้นลบเลือนเป็นภาพเศียรลิง
ภาพลึง ภาพมือ และภาพบุคคล

หน้าต้นที่ ๑๑ ถึง ๑๒
แสดงภาพศีระะลิง เทวดา ภาพโขลงช้าง และภาพลิง

หน้าต้นที่ ๑๓ ถึง ๑๔

แสดงภาพบุคคลคล้ายชาวต่างชาติสวมหมวก ภาพลิงยอด ภาพเทวดา ภาพช้าง ลายกระหนกเปลว ภาพยันต์
ส่วนด้านบนซ้ายร่างตัวอักษรว่า “กรุงสะยาภิภ” ด้านล่างขวาร่างตัวอักษรไม่ชัดเจนว่า “รัตนะกิมภิง”

หน้าต้นที่ ๑๕ ถึง ๑๖

แสดงภาพผู้หญิงไว้ผมปีกมีท่อนล่างคล้ายหางสัตว์ ผมปีก คือ ทรงผมผู้หญิงที่ไว้ยาวตรงกลางกระหม่อม ส่วนด้านข้างสั้น
(ลักษณะแบบพระฉายาลักษณะของสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)
นอกนั้นเป็นภาพเศียรยักษ์ ภาพเทวดา ลายกระหนกเปลว ภาพมือและเท้า

หน้าต้นที่ ๑๗ ถึง ๑๘

แสดงภาพเคียรเทวดา ศีรษะยักษ์ ภาพชายชาวต่างชาติ ภาพช้างและสิง

หน้าต้นที่ ๑๙ ถึง ๒๐

แสดงภาพเทวดานั่งแบบที่เรียกว่า ทำนั่งเมือง ภาพเทวดายืนเงื่อง่าอาวุธ
ภาพบุคคลทำท่าทางต่อสู้ และภาพลายกระหนกเปลว

หน้าต้นที่ ๒๑ ถึง ๒๒

แสดงภาพผู้หญิงเปลือยส่วนบนคล้ายชาวยุโรปและผู้ชายชาวต่างชาติ ภาพเทวดา และภาพม้า

หน้าต้นที่ ๒๓ ถึง ๒๔

แสดงภาพเทวดาหรือกษัตริย์ ศีรษะหนุมาน ภาพลิง ลวดลายประดับ ภาพร่างลักษณะมือในอิริยาบถต่างๆ

หน้าคนที่ ๒๕ ถึง ๒๖
แสดงภาพร่างลายเส้นเทวดาและบุคคล

หน้าต้นที่ ๒๗ ถึง ๒๘

แสดงภาพลวดลายประดับ ลายกระหนกเปลว ภาพหมู่เทวดา และภาพเทวดาขี่ม้า

หน้าดัชนีที่ ๒๙ ถึง ๓๐
แสดงภาพบุคคลบนราชรถ ภาพใบหน้าบุคคล และลวดลายประดับ

หน้าต้นที่ ๓๑ ถึง ๓๒

แสดงภาพอาคาร ภาพช้างศึก ภาพลิง ด้านบนมีร่างอักษรเขียนว่า “นงกกง” “กนम्म้ง”

แสดงภาพศิระษะยักร์ เทวดา ลิงยอด ลิงโล้น หญิงชายชาวต่างชาติ ลายประดับ ลายกระหนกเปลว ภาพยันต์ ภาพลิง
ด้านบนขวามีร่างอักษรเขียนว่า “มาร(ม)ณตริทาสธา” “ตริธา” และอักษร “ต”

หน้าต้นที่ ๓๕ ถึง ๓๖

แสดงภาพลวดลายกระหนกเปลว ศีรษะลิง ภาพบุคคล และภาพชายไว้ผมทรงมหาดไทย (ทรงผมผู้ชายที่โกนรอบศีรษะ แต่ไว้ยาวตรงกลางกระหม่อม) สือบบุหรีเดินคุยกับชายหน้าตาเหมือนชาวต่างชาติซึ่งถือร่ม และภาพบุคคลอื่นๆ

หน้าต้นที่ ๓๗ ถึง ๓๘

แสดงภาพกลุ่มบุคคลโพกศีรษะและสวมหมวกคล้ายชาวต่างชาติในอิริยาบถต่างๆ เช่น ถืออาวุธ ถือสิ่งของ ชี้นำ
และด้านขวาบนเป็นภาพศีรษะสัตว์

หน้าต้นที่ ๓๙ ถึง ๔๐

แสดงภาพบุคคลในท่าประทับนั่งคล้ายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔
(ตามที่ปรากฏในพระบรมฉายาลักษณ์หรือพระบรมสาทิสลักษณ์) ภาพบุคคลในท่าหมอบเข้าเฝ้า ภาพร่างเทวดา ภาพบุคคล
ลายกระหนกเปลว และร่างตัวอักษรเขียนว่า “อย่ามะไซย” “ฉบั้งอน้อย” “หนาด” “ปลัน” “ชย” “มะช” “ต้ายิน”
และอักษร “ช, ย” เป็นต้น

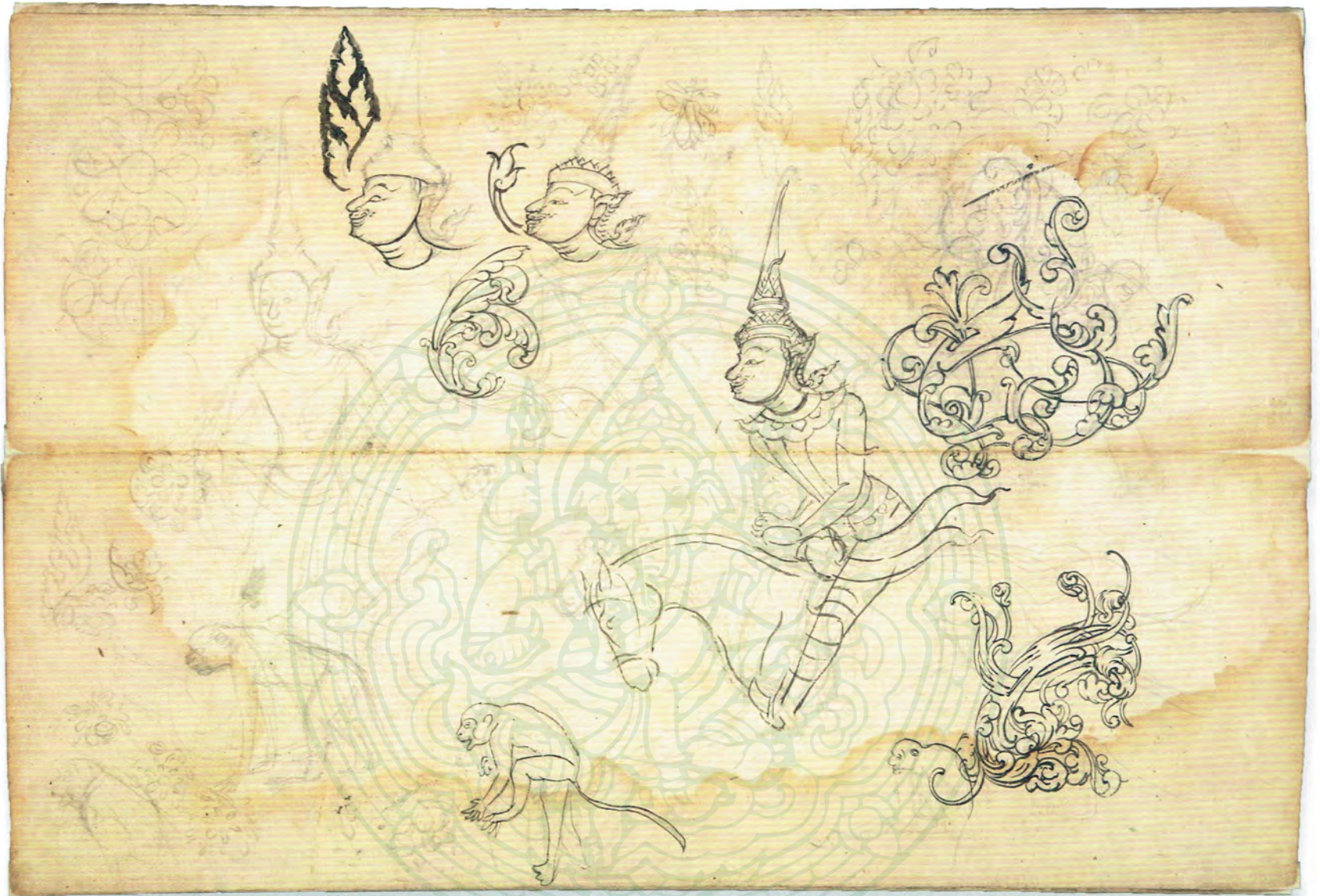
หน้าต้นที่ ๔๑ ถึง ๔๒

แสดงภาพลายประดับ ภาพหมู่เทวดาขี่ม้า ภาพชายต่างชาติสวมหมวกและกำลังขี่ม้า

หน้าต้นที่ ๔๓ ถึง ๔๔

แสดงภาพเทวดาก็มีจับบุคคลนอนคว่ำอยู่กับพื้น ภาพเศียรเทวดา ภาพชายชาวต่างชาติ และหญิงชาวจีนไว้ผมมวย
ในอิริยาบถต่างๆ ภาพลายกระหนกเปลว ลวดลายประดับ และภาพลึง

หน้าต้นที่ ๔๕ ถึง ๔๖

แสดงภาพลวดลายต่างๆ เช่น ลายดอกไม้ ลายกระหนกเปลว เคียรเทวดา เทวดาในอิริยาบถต่างๆ เช่น ยืน ซี่ม้า และภาพลิง

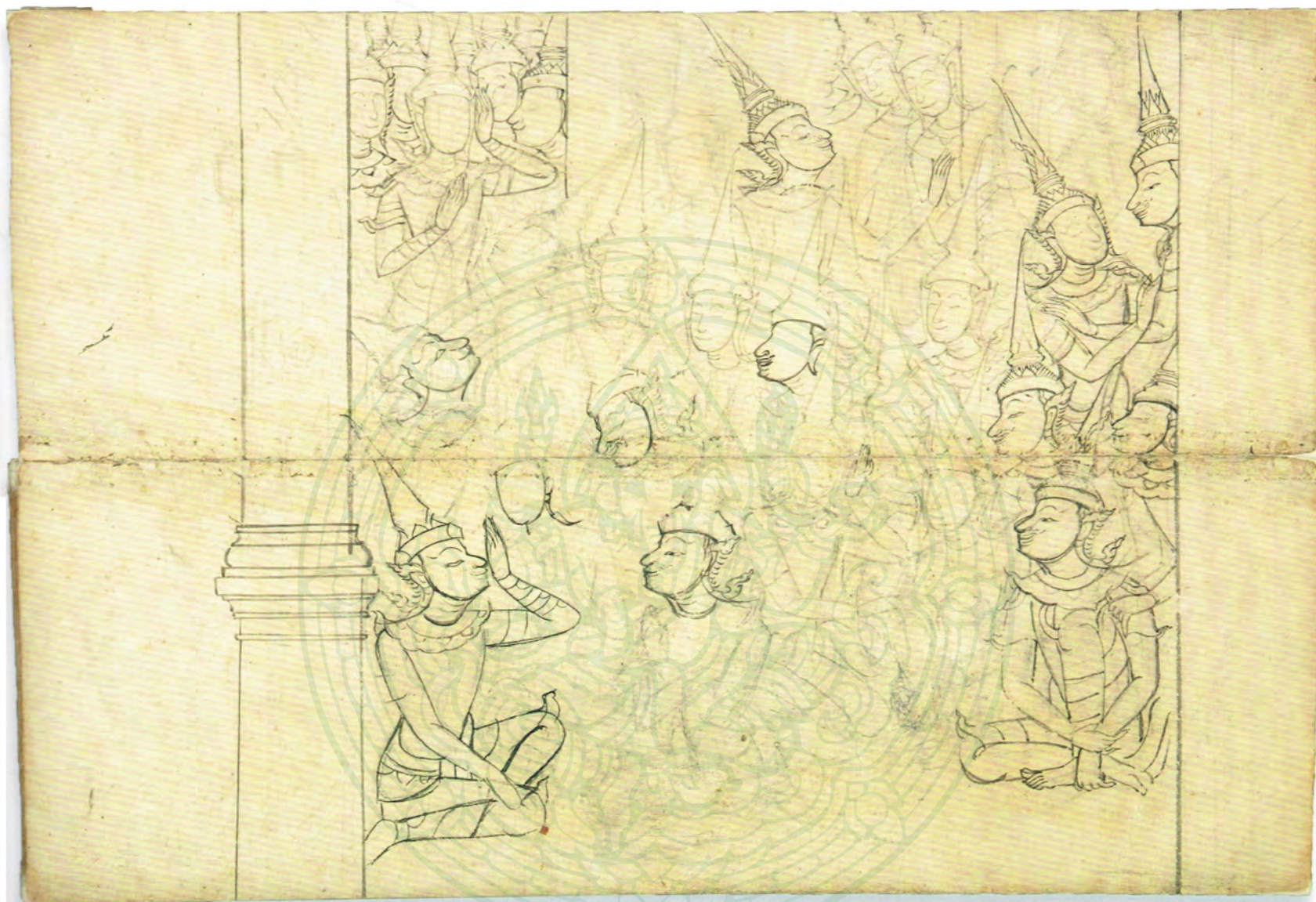
หน้าต้นที่ ๔๗ ถึง ๔๘

แสดงภาพลายกระหนกเปลว ภาพเทวดายืนเงื่อง่าอาวุธ และภาพลึงแบบที่เรียกว่า ทำลึงอุ้มแดง

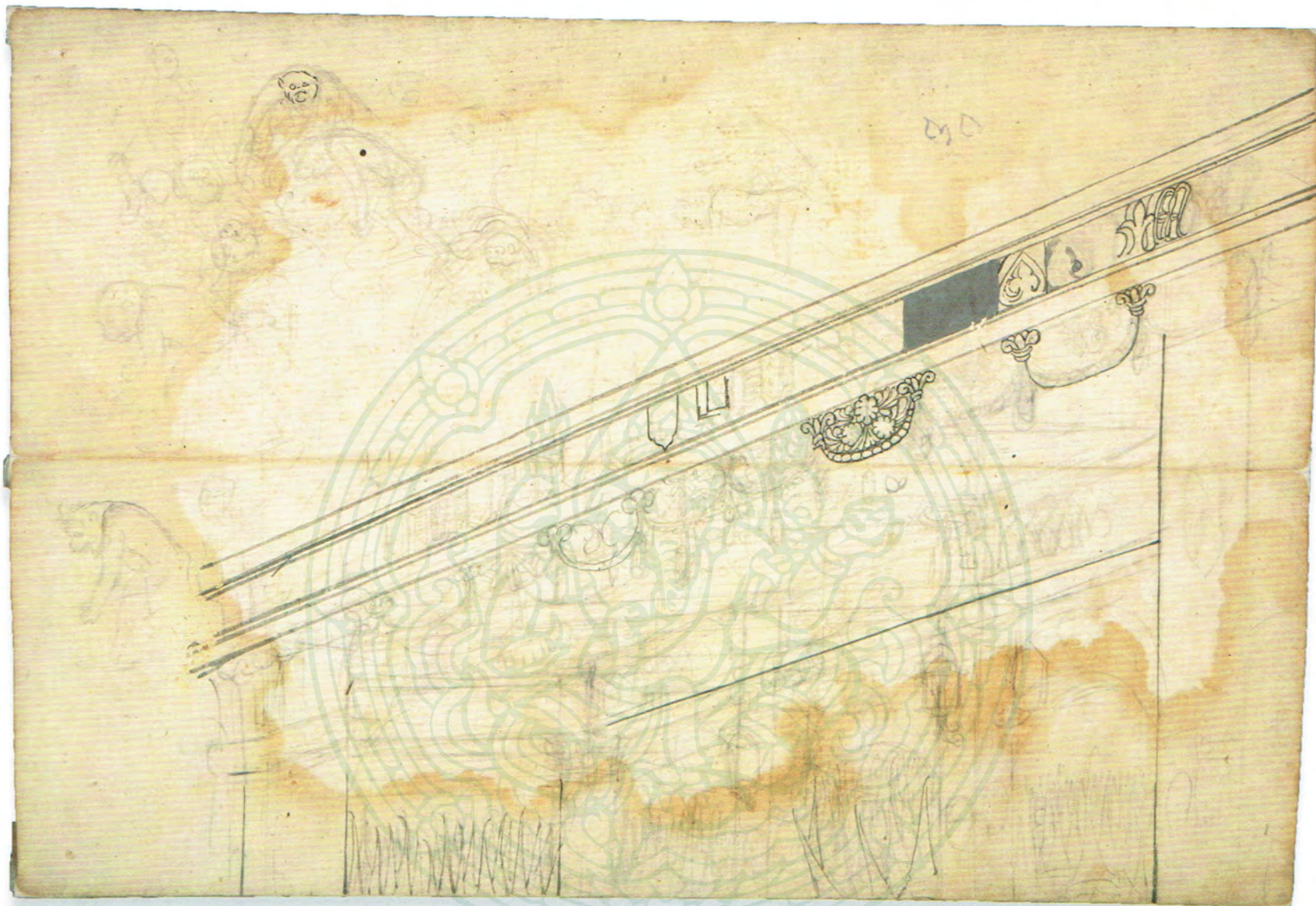
หน้าคนที่ ๔๙ ถึง ๕๐

แสดงภาพหมู่เทวดาหรือหมู่บรรดาจักรีร์ ภาพมุขซ้ายบนเป็นภาพชายขี่ม้าถือดาบหรือแส้กำลังจะฟันหรือฟาดชายสวมหมวกที่กำลังล้มอยู่ที่พื้น ส่วนภาพมุขขวาล่างเป็นภาพลัทธิและร่างตัวอักษรว่า “พุกหากองกาด” “มโหษ”

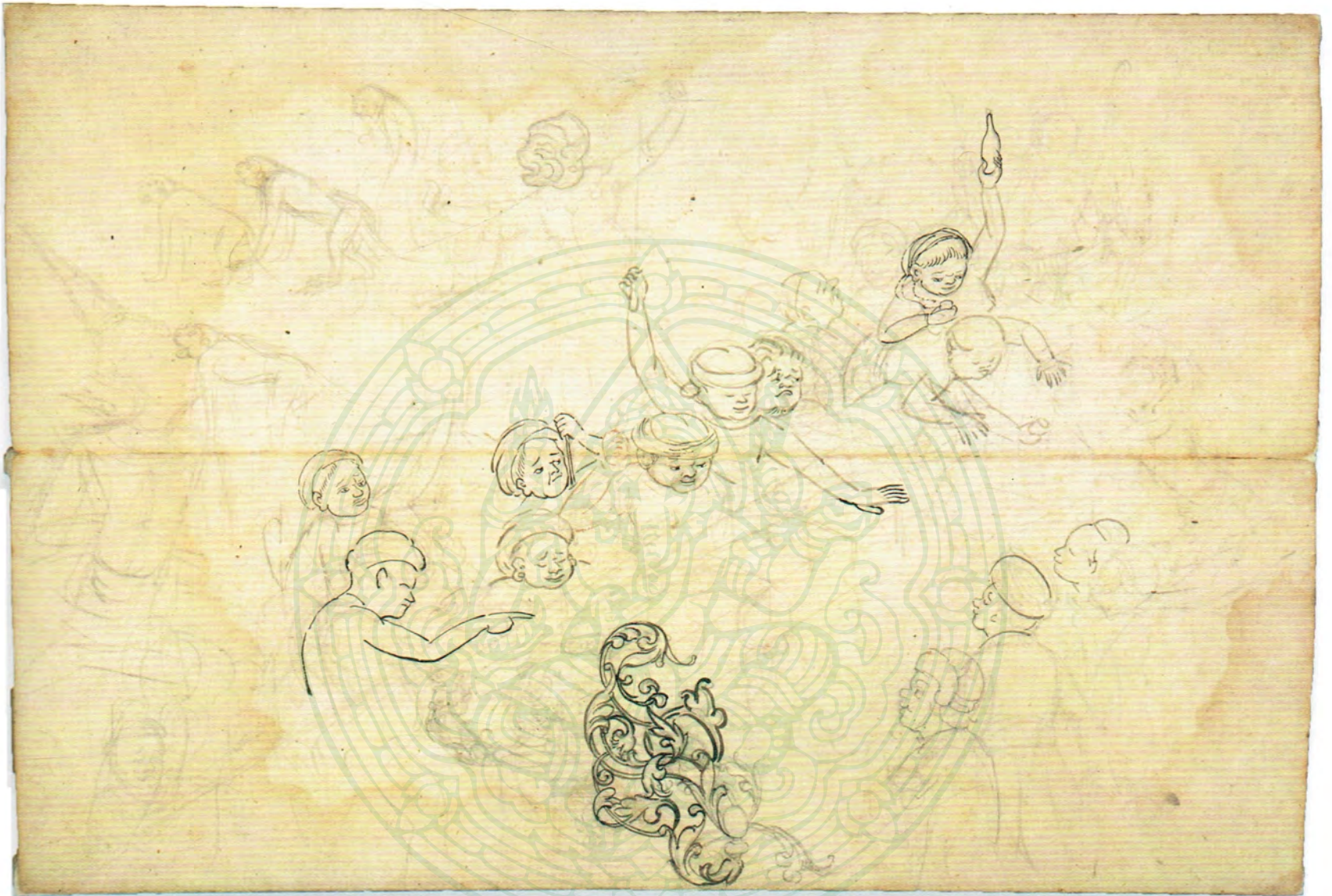
หน้าต้นที่ ๕๑ ถึง ๕๒

แสดงภาพหมู่ทวยเทพหรือบรรดากษัตริย์นั่งและยืนอยู่ในอาคาร

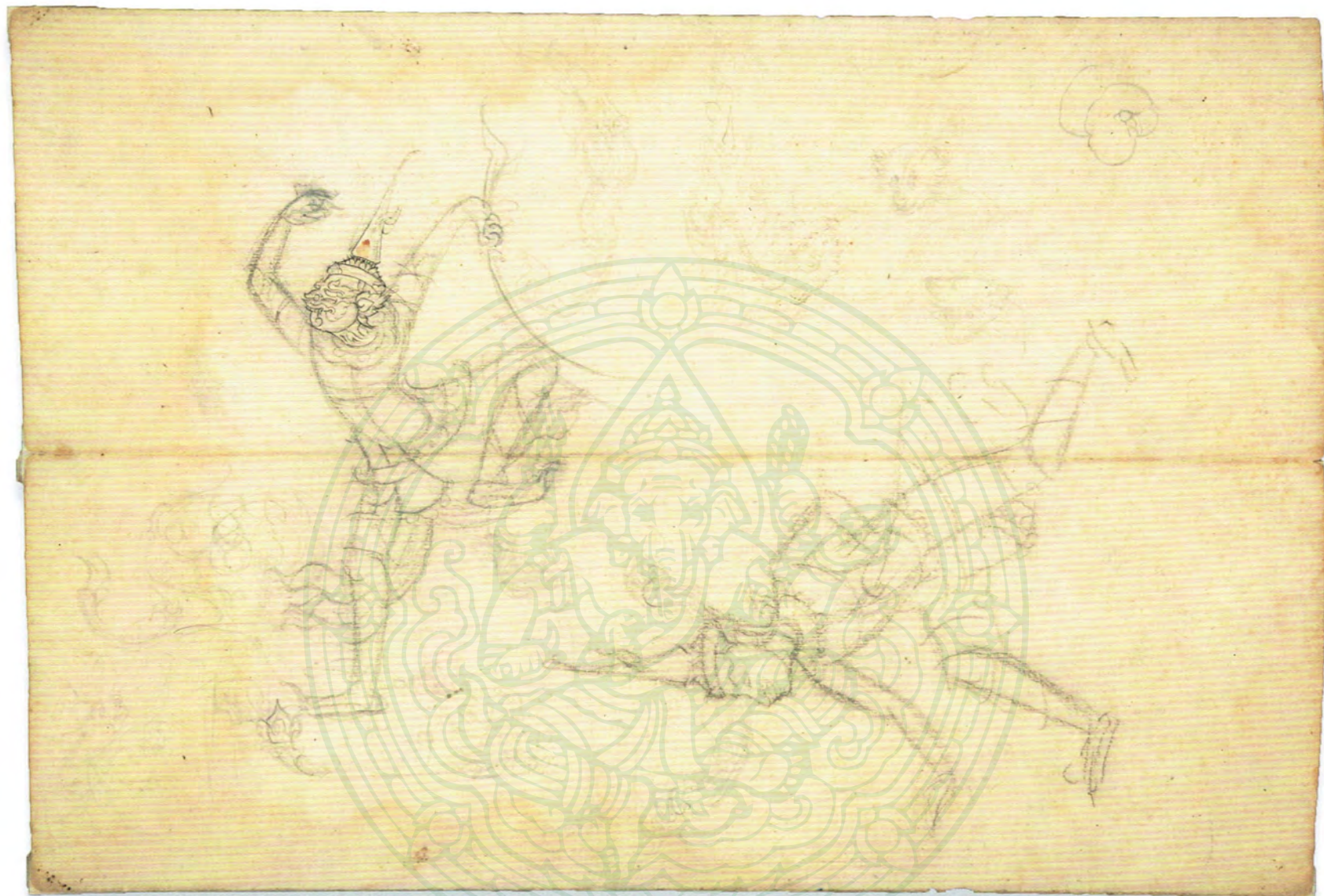
หน้าต้นที่ ๕๓ ถึง ๕๔

แสดงภาพอาคารที่ต่อเนื่องมาจากภาพชุมนุมเทวดาในหน้าต้นที่ ๕๑ ถึง ๕๒ เป็นส่วนบนของอาคารที่มีลวดลายประดับ
มีโคมไฟแขวน ส่วนภาพมุมซ้ายบนเป็นภาพฝูงลิง

หน้าต้นที่ ๕๕ ถึง ๕๖

แสดงภาพกลุ่มชาวต่างชาติโพกผ้าที่ศีรษะ ภาพลายประดับ ด้านบนของภาพเป็นภาพหนุมานกับฝูงลิง
ด้านซ้ายของภาพเป็นภาพเทวดา

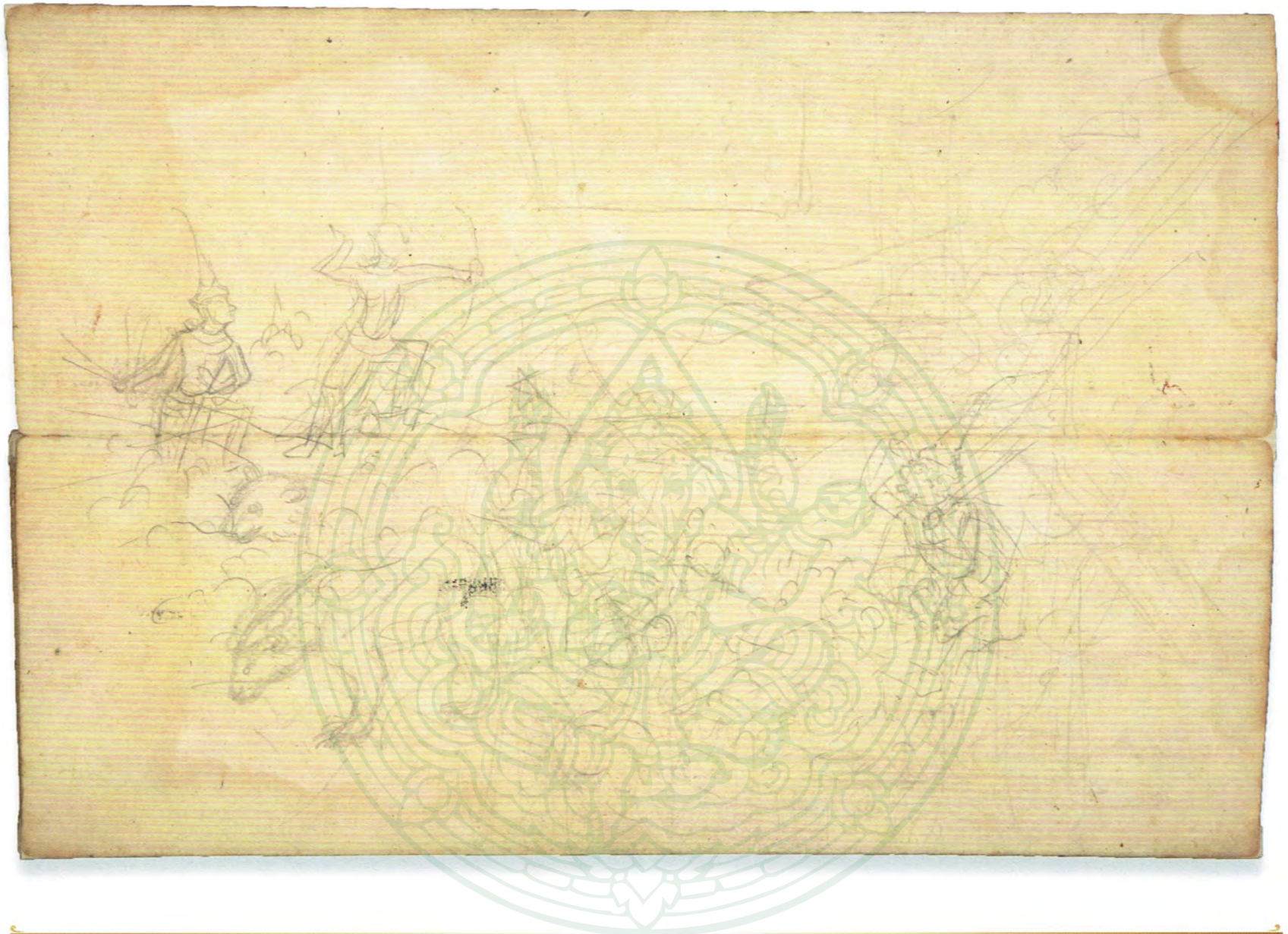
หน้าดัชนี ๕๗ ถึง ๕๘

แสดงภาพยักษ์ถือคันศร ภาพเทวดากำลังเดิน ภาพสัตว์ และลวดลายต่างๆ

หน้าต้นที่ ๕๙ ถึง ๖๐

แสดงภาพเทวดาหญิงชายกำลังอุ้มลูก ภาพด้านบนซ้ายเป็นภาพบุคคลนอนเปลอยู่บนต้นไม้ ด้านบนขวาเป็นภาพลิง

หน้าต้นที่ ๖๑ ถึง ๖๒
แสดงภาพเทวดา เทวดาองค์หนึ่งกำลังแผลงศร ด้านล่างซ้ายเป็นภาพสัตว์คล้ายหมี

หน้าต้นที่ ๖๓ ถึง ๖๔

แสดงภาพสัตว์กำลังต่อสู้กัน ภาพเศียรพญานาค ภาพชายชาวต่างชาติ ภาพยักษ์ และภาพนก

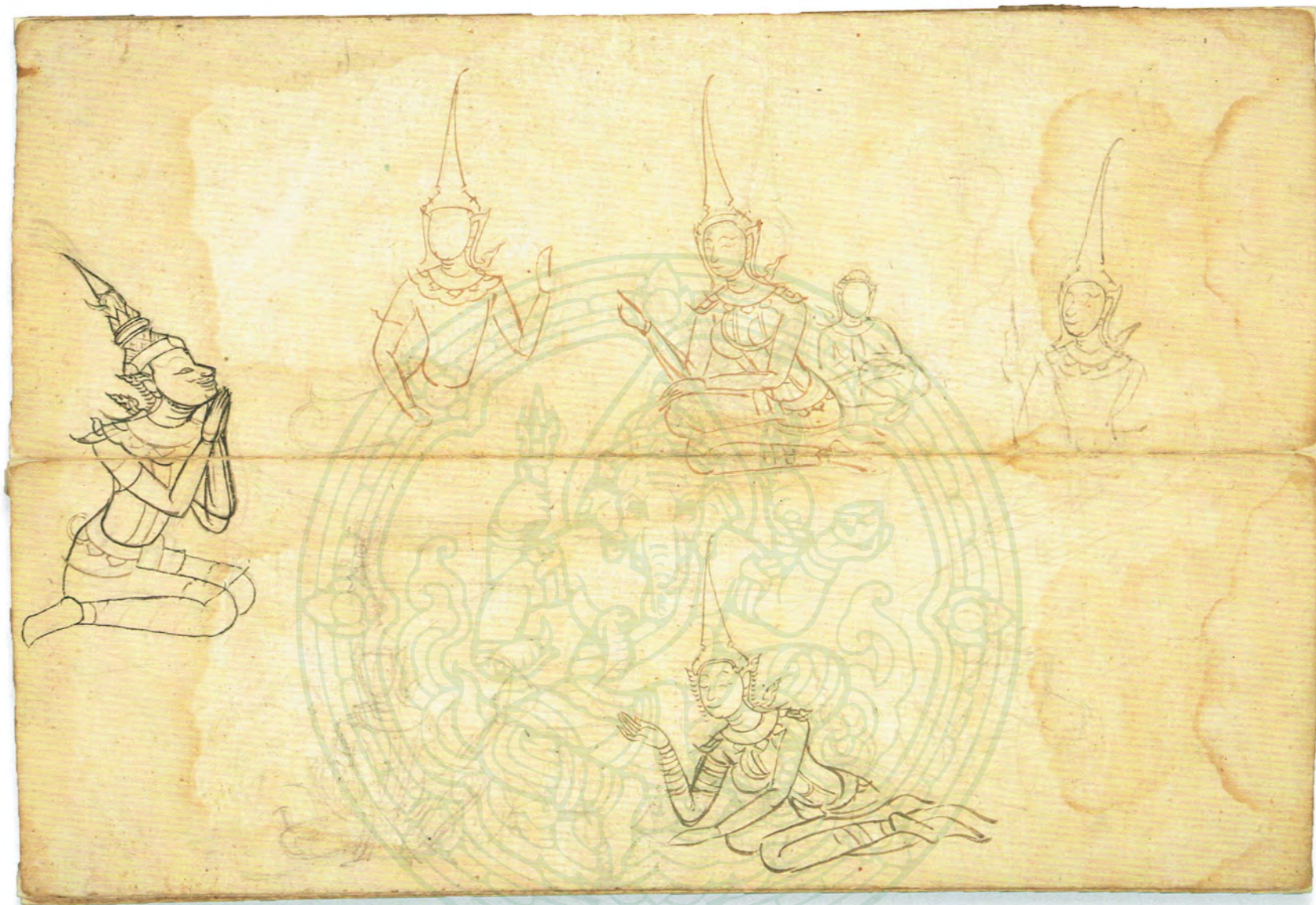
หน้าต้นที่ ๖๕ ถึง ๖๖

แสดงภาพเทวดานั่งบนแท่น มีภาพนางร่ายรำอยู่ข้างๆ เบื้องหลังเป็นภาพพญานาค ภาพลิง
ด้านขวาเป็นภาพกลุ่มบุคคลที่เป็นการร่างภาพแบบมองจากที่สูง (bird's eye view)

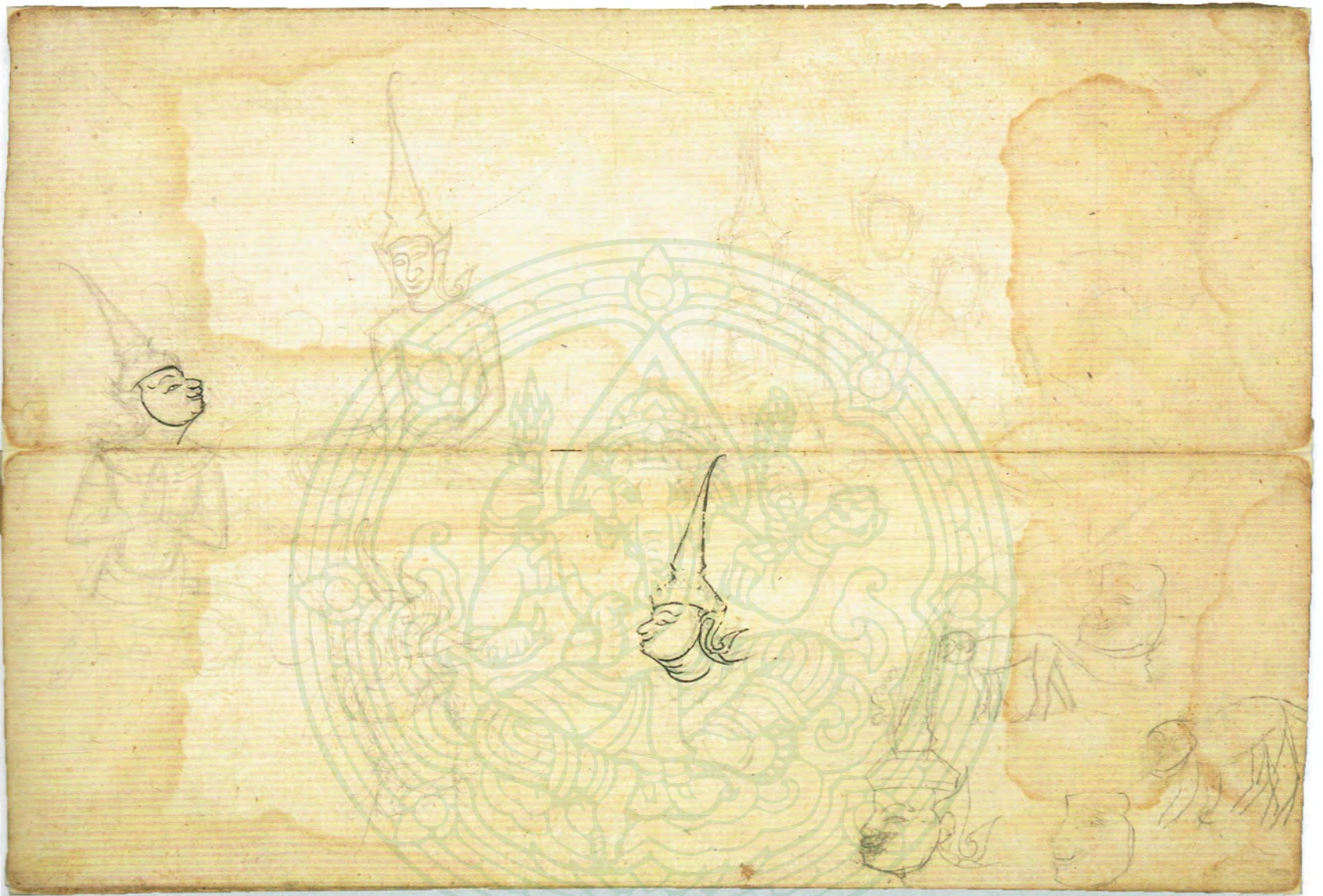

หน้าต้นที่ ๖๗ ถึง ๖๘

ด้านบนแสดงภาพเทวดาในทำนองเมืองอีกแบบหนึ่ง เคียรเทวดา ด้านล่างแสดงภาพศิระชะลึงยอด ยักษ์ยอด
ภาพกลุ่มบุคคลในอิริยาบถนั่งกำลังรับแว่นเวียนเทียนจากพราหมณ์ และภาพลายกระหนกเปลว ลายดอกไม้

หน้าต้นที่ ๖๙ ถึง ๗๐
แสดงภาพหมู่เทวดากำลังนั่งในอิริยาบถต่างๆ เช่น นั่งพนมมือ เป็นต้น

หน้าต้นที่ ๗๑ ถึง ๗๒
แสดงภาพเทวดา เคียรเทวดา และภาพลิง

หน้าต้นที่ ๗๓ ถึง ๗๔
แสดงภาพเทวดา ภาพหนุมาน

หน้าต้นที่ ๗๕ ถึง ๗๖

แสดงภาพเทวดา ภาพบุคคล ภาพลวดลายตกแต่ง และภาพลึง

หน้าต้นที่ ๗๗ ถึง ๗๘

แสดงภาพเทวดากำลังแสดงศร เทวดากำลังทะยานหนี ภาพบุคคล ภาพอาคาร ภาพลิง ภาพตัวอักษรและตัวเลขไทย

หน้าต้นที่ ๗๙ ถึง ๘๐
แสดงภาพลวดลายดอกไม้ ใบไม้ ภาพมือ และร่างตัวอักษรเขียนว่า “กม”

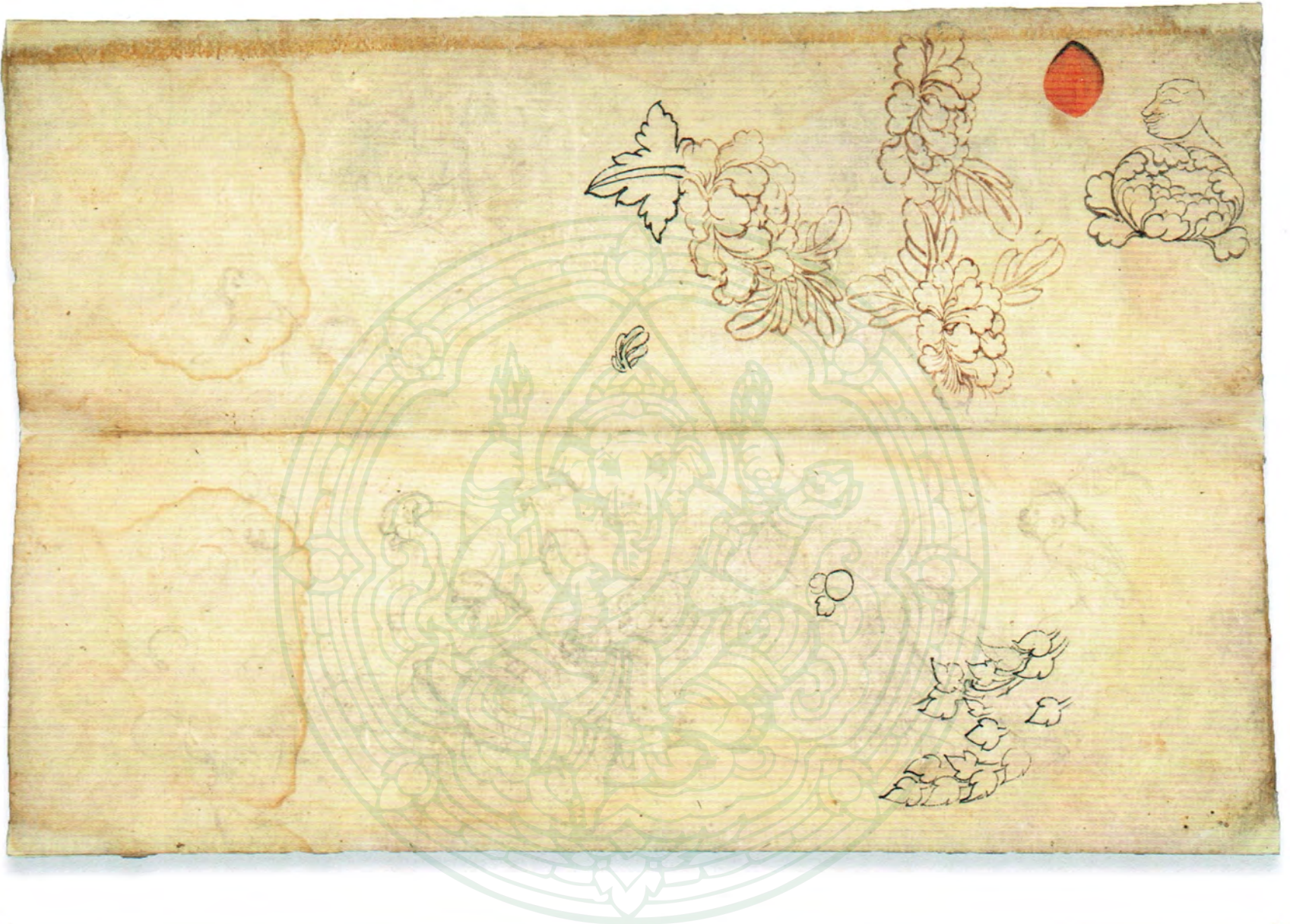

หน้าปลาย

หน้าปลายที่ ๑ ถึง ๒

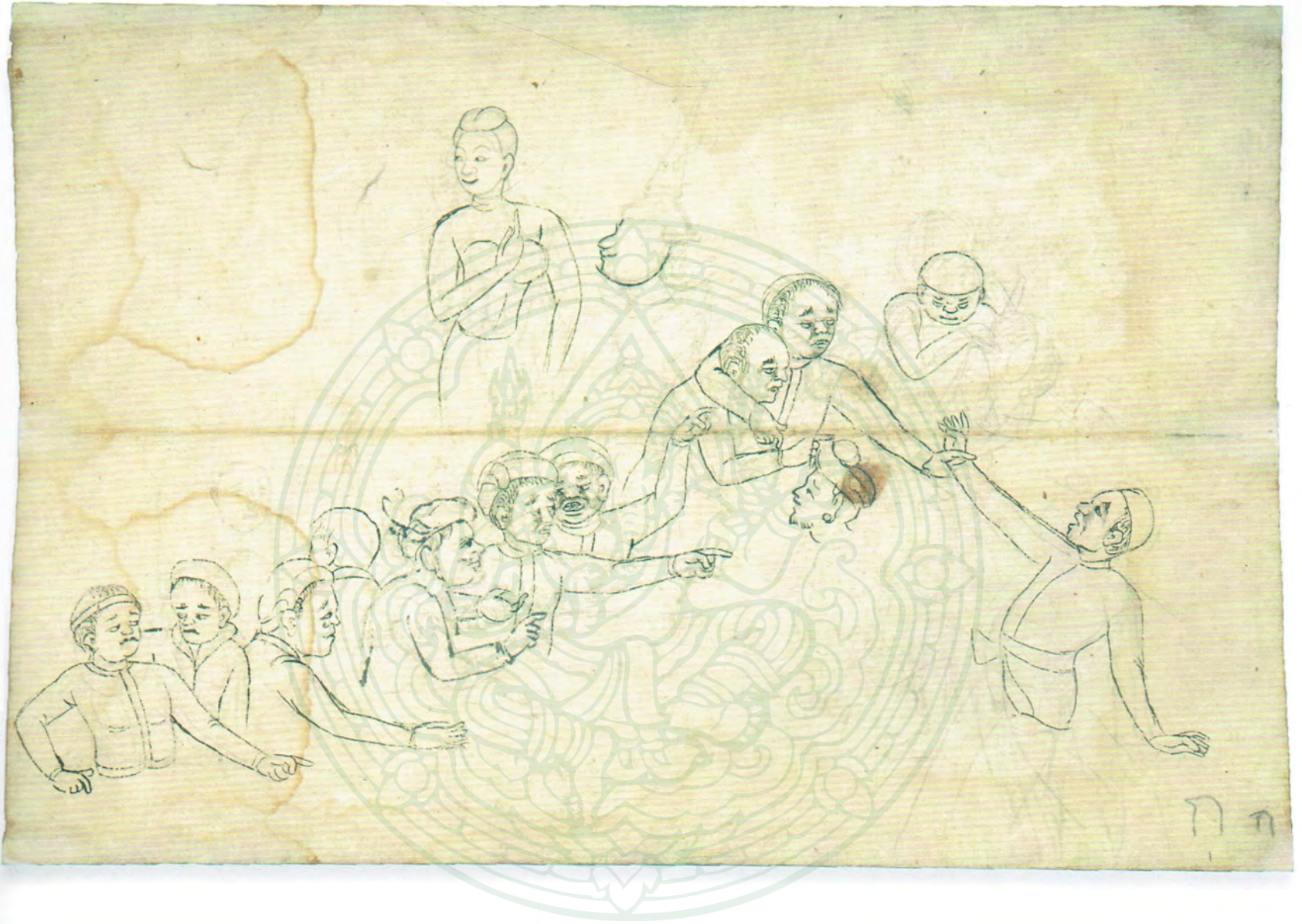
แสดงภาพลวดลายต่างๆ เช่น ลายกระหนกเปลว ดอกไม้ ใบไม้ ลวดลายประดับหัวเสา โคมไฟแบบต่างๆ ภาพใบหน้าเทวดา ภาพมือ ด้านล่างขวาเป็นภาพผู้ชายไว้ผมแบบชายตะวันตก ด้านล่างสุดมีอักษรเขียนว่า “สารตราท่านเจ้าพญา..”

หน้าปลายที่ ๓ ถึง ๔
แสดงภาพลายดอกไม้ ใบไม้ ภาพใบหน้าบุคคล และภาพฝูงลิง

หน้าปลายที่ ๕ ถึง ๖
แสดงภาพเศียรเทวดา ภาพส่วนหัวของม้า ส่วนภาพร่างที่ค่อนข้างลบเลือนเป็นภาพลวดลายต่างๆ
เช่น ลายดอกไม้ และภาพบุคคล

หน้าปลายที่ ๗ ถึง ๘

แสดงภาพหญิงชาวไทย เคียรเทวดา และภาพกลุ่มชาวต่างชาติโพกผ้าที่ศีรษะและบางคนใส่หมวก
มีอักษร “ก” เขียนอยู่มุมขวาด้านล่าง

หน้าปลายที่ ๙ ถึง ๑๐

แสดงภาพเทวดา ภาพฝูงลิง ลวดลายประดับ ภาพบุคคล มีร่างตัวอักษรด้านบนเขียนว่า “นง” “นงสีotarเจ้า”
(หนังสือท่านเจ้า)

หน้าปลายที่ ๑๑ ถึง ๑๒

แสดงภาพสัตว์คล้ายหมี ภาพยักษ์ เคียรเทวดา เคียรลิง ศีรษะสัตว์ และฝูงลิง

หน้าปลายที่ ๑๓ ถึง ๑๔
แสดงภาพเทวดานั่งเก้าอี้เรียกว่า ทำนั้งเมือง ภาพยักษ์ ภาพลิง ภาพผู้หญิง
และภาพลวดลายประดับ มีตัวอักษรเขียนว่า “แมน” “น”

หน้าปลายที่ ๑๕ ถึง ๑๖

แสดงภาพลายกระหนกเปลว ภาพเทวดา ภาพลึง ภาพบุคคลในอิริยาบถต่างๆ และภาพสัตว์

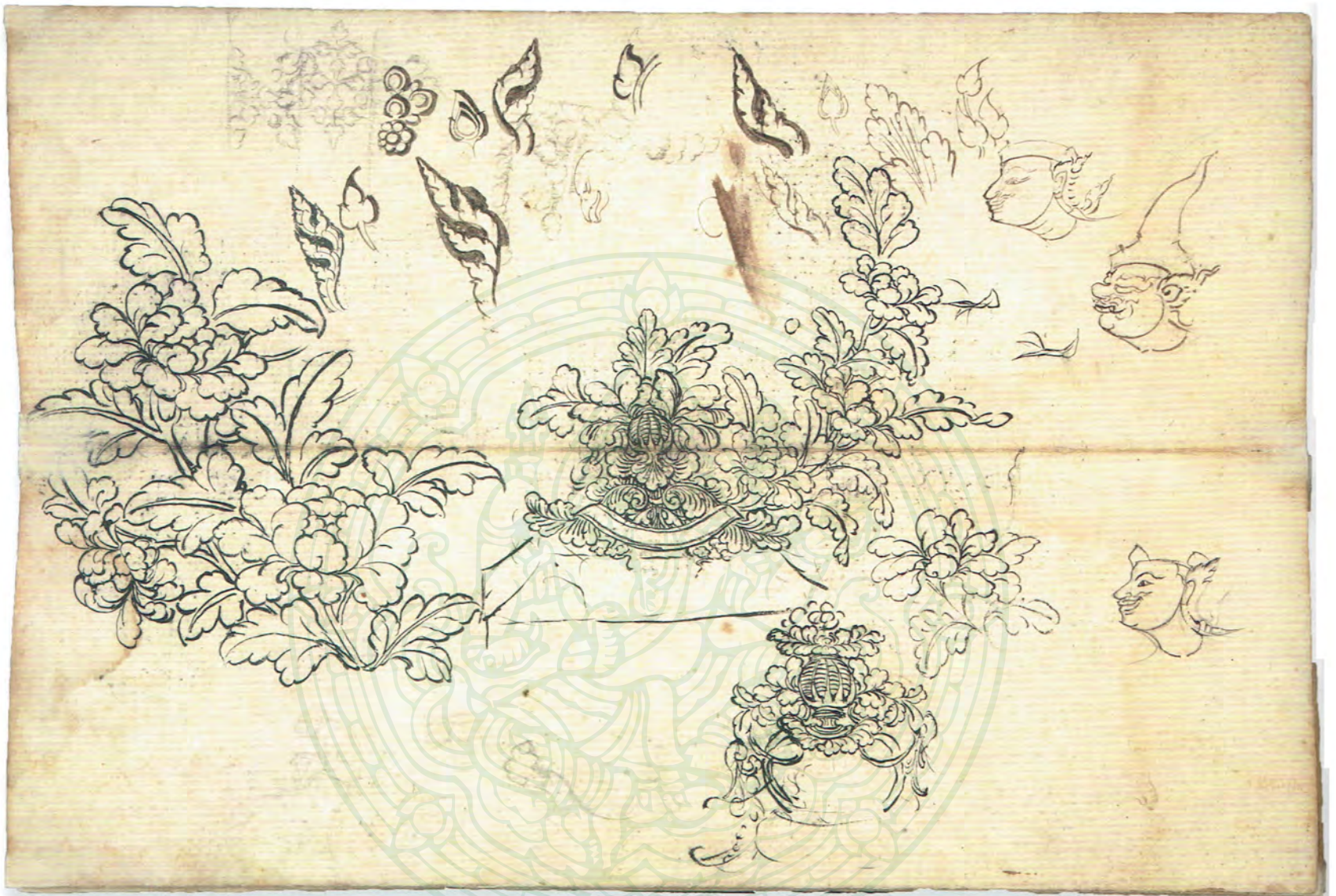
หน้าปลายที่ ๑๗ ถึง ๑๘

ด้านบนแสดงภาพตราวงกลม นอกนั้นเป็นภาพบุคคล ภาพสัตว์ และภาพลิง

หน้าปลายที่ ๑๙ ถึง ๒๐

แสดงภาพลายดอกไม้ ใบไม้ ภาพสัตว์หิมพานต์ ด้านล่างขวาเป็นภาพหญิงชายชาวจีน

หน้าปลายที่ ๒๑ ถึง ๒๒

แสดงภาพลายกระหนกเปลว ดอกไม้ ใบไม้ ภาพเศียรเทวดา เศียรยักษ์ และภาพลิง

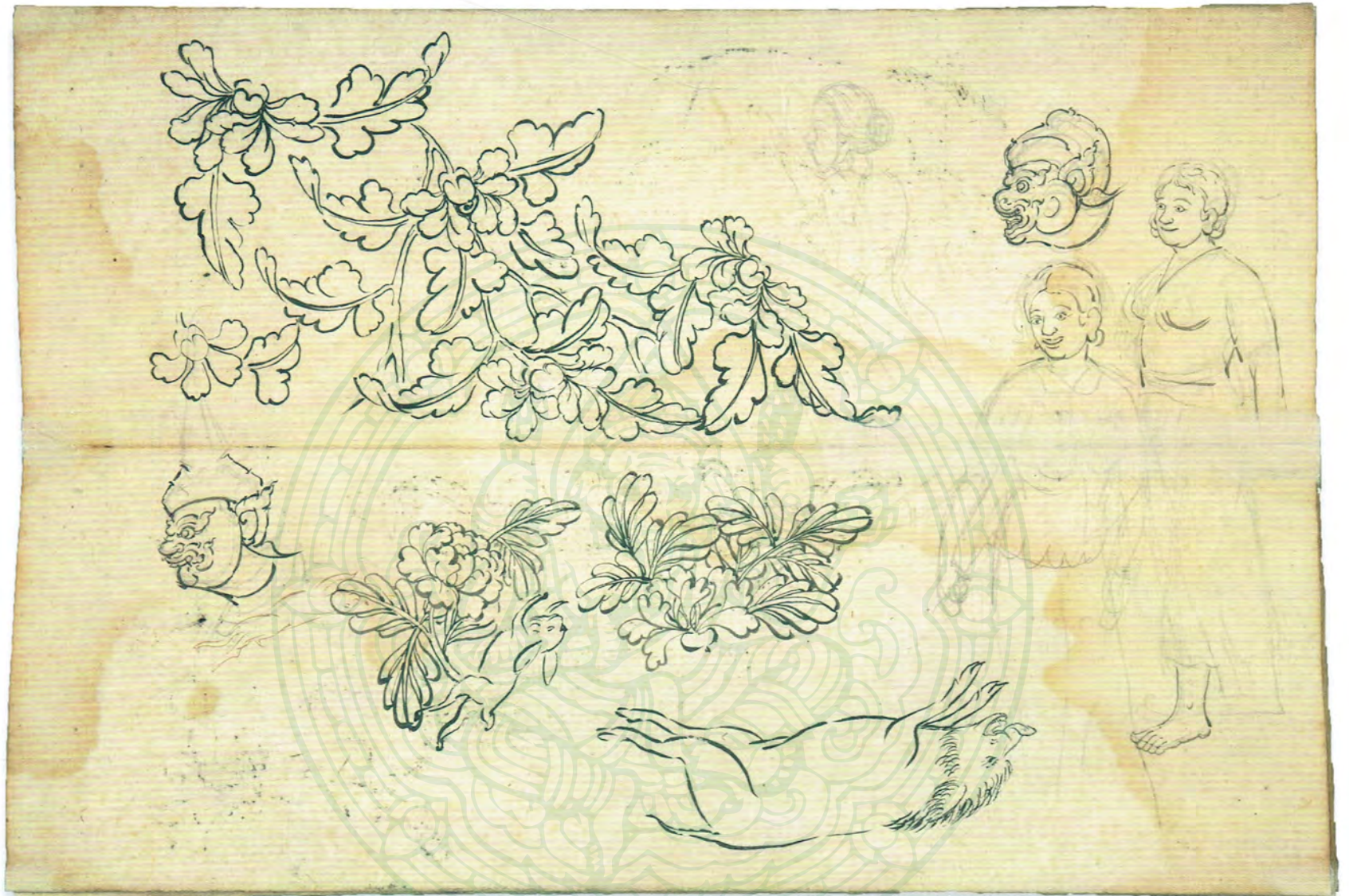
หน้าปลายที่ ๒๓ ถึง ๒๔

แสดงภาพเทวดา ภาพศีรชะลิง หน้ามังกร ลายกระหนกเปลว และภาพบุคคล

หน้าปลายที่ ๒๕ ถึง ๒๖

แสดงภาพดอกไม้ ใบไม้ ภาพสัตว์หิมพานต์ ภาพลวดลายต่างๆ ภาพเทวดา ลิง
มีตัวอักษรไทย เช่น คำว่า “เหม” และมีร่างอักษรขอมอยู่กลางภาพ

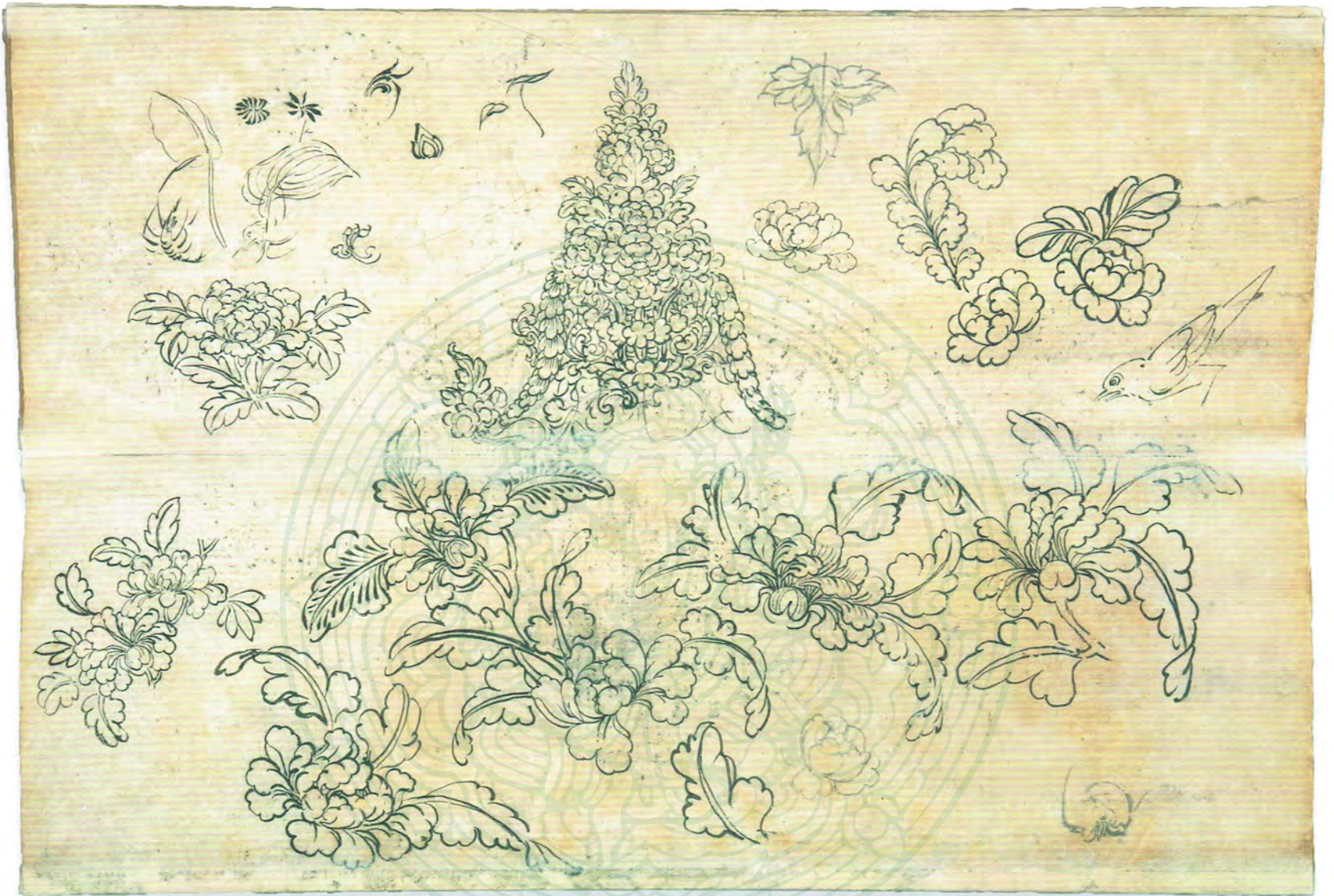

หน้าปลายที่ ๒๗ ถึง ๒๘

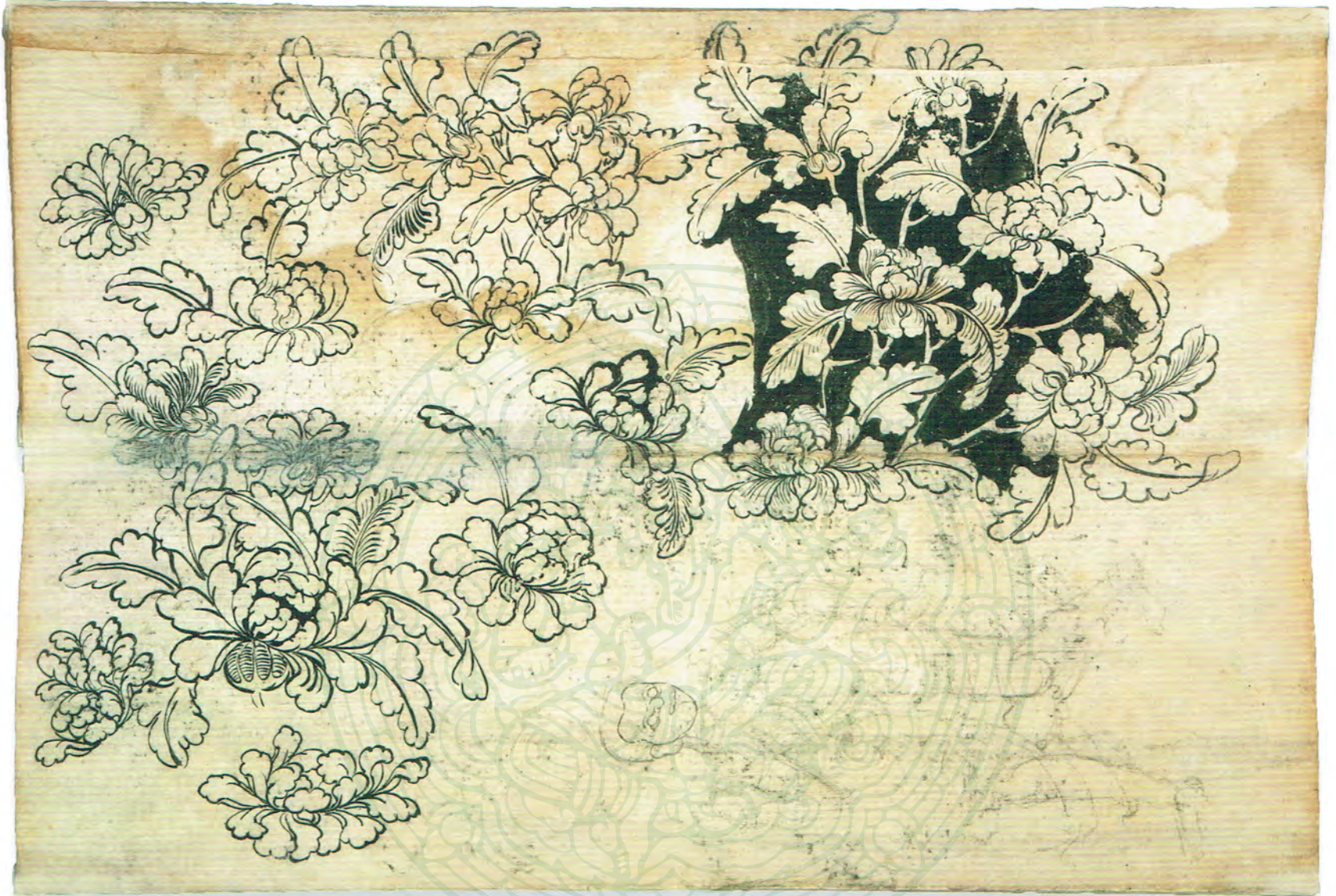
แสดงภาพลายดอกไม้ ใบไม้ ภาพศิระชัยกษั ศิระชะลิง ภาพหญิงไว้ผมมวยคล้ายชาวจีนเป็นภาพร่างลบเลื่อน
และภาพหญิงไว้ผมสั้นคล้ายหญิงชาวตะวันตก มีภาพหมูป่าและกระต่าย

หน้าปลายที่ ๒๙ ถึง ๓๐
แสดงภาพเศียรเทวดา ลวดลายดอกไม้ ใบไม้ ลายกระหนกเปลว และภาพลึง

หน้าปลายที่ ๓๑ ถึง ๓๒
แสดงภาพดอกไม้ ใบไม้ ภาพนก และลวดลายต่างๆ

หน้าปลายที่ ๓๓ ถึง ๓๔
แสดงภาพดอกไม้ ใบไม้ถมพื้นลวดลายบางส่วน และภาพบุคคล

หน้าปลายที่ ๓๕ ถึง ๓๖
แสดงภาพเทวดา ภาพสัตว์ ภาพดอกไม้ และใบไม้

หน้าปลายที่ ๓๗ ถึง ๓๘

แสดงภาพลายประดับ ใบหน้าบุคคล ผงลิง ส่วนภาพด้านขวาเป็นภาพกลับหัว แสดงภาพหัวเสา พรรณพฤษา และฝูงปลา

หน้าปลายที่ ๓๙ ถึง ๔๐

แสดงภาพข้าง ภาพยักษ์ขี่ม้ากำลังต่อสู้กับฝูงลิง ภาพเศียรลิง และภาพผู้หญิงไทยไว้ผมปีก ภาพหัวสัตว์หิมพานต์
ลายกระหนกเปลว มีตัวอักษรอยู่กลางภาพเขียนว่า “ณิงชายทั้งลาย”

หน้าปลายที่ ๔๑ ถึง ๔๒
แสดงภาพหญิงไฉ่ผมปักและผู้ชายคล้ายชาวต่างชาติ

หน้าปลายที่ ๔๓ ถึง ๔๔
แสดงภาพเทวดาและบุคคลลักษณะเป็นชายชาวต่างชาติ

หน้าปลายที่ ๔๕ ถึง ๔๖

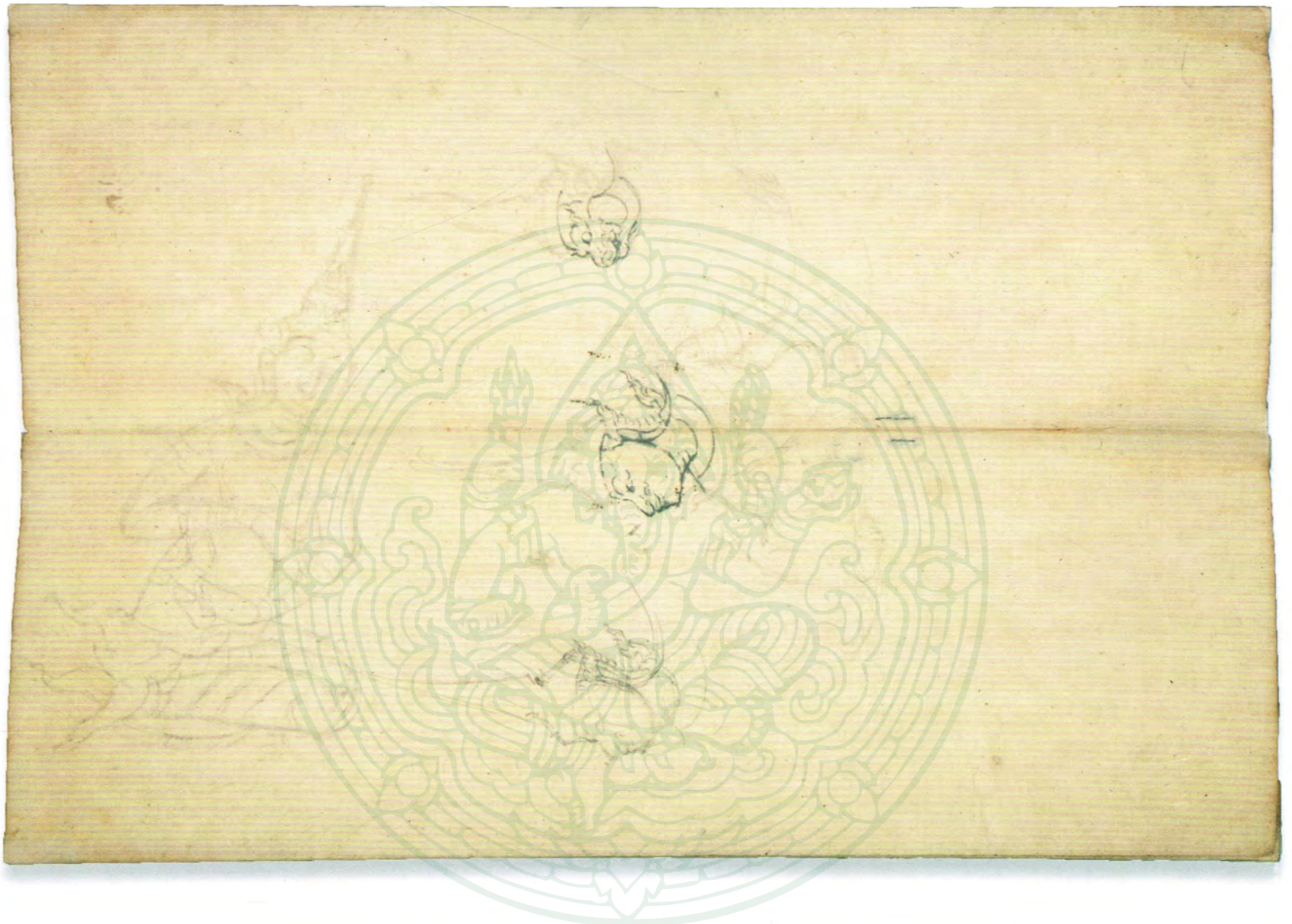
แสดงภาพศีรชะลิง ภาพบุคคล ภาพนางกนิรี และภาพเทวดานั่ง (มีรอยลบ) ด้านบนของภาพมีอักษรเขียนเป็นโคลง แต่เขียนไม่จบ ความว่า “กรุงสยามภิกษุนี้ไพร่สลากร เขียนเป็นคำอ่านปัจจุบันว่า “กรุงสยามพิภพนี้ ไพร่สลากร”

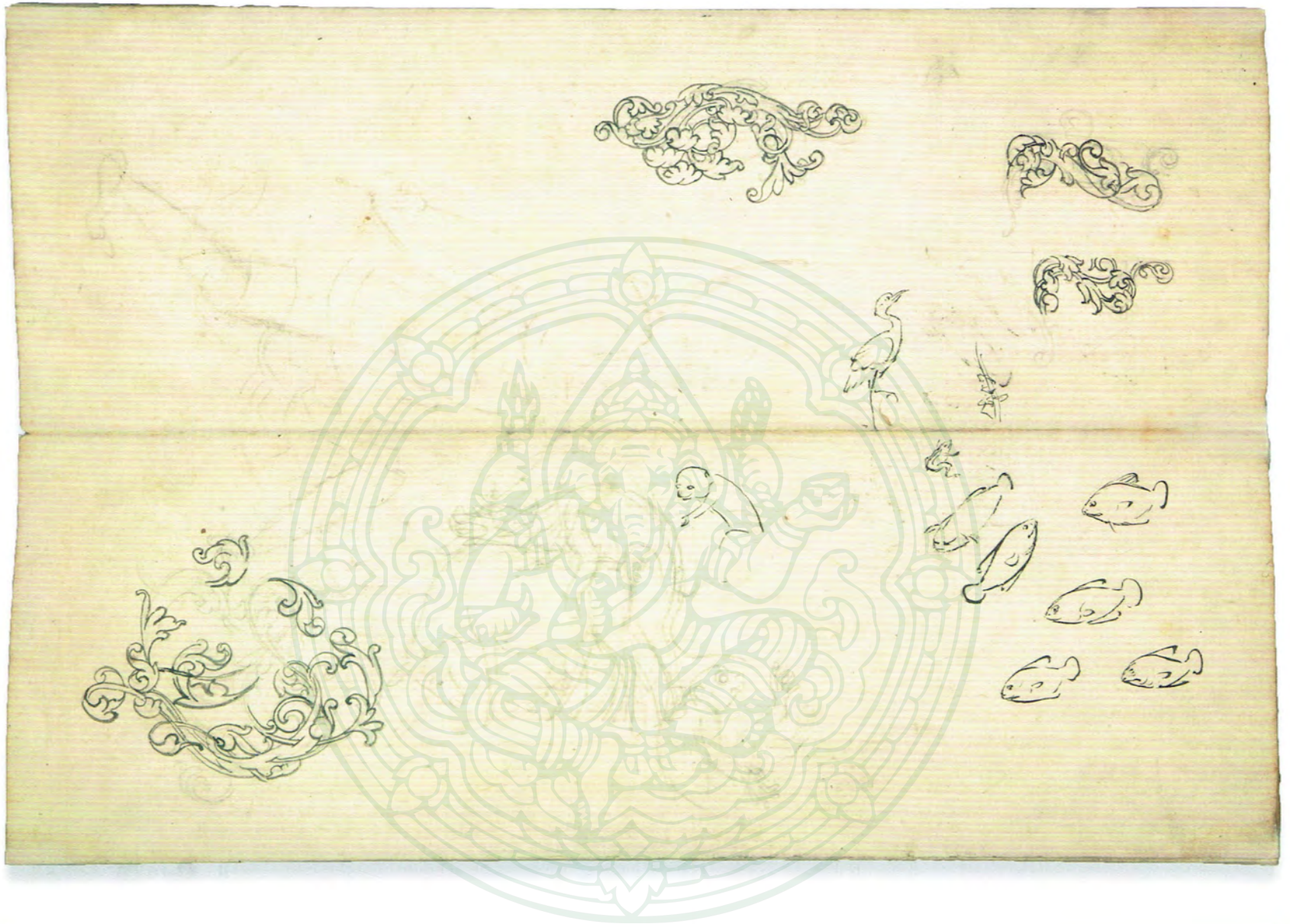
หน้าปลายที่ ๔๗ ถึง ๔๘
แสดงภาพดอกไม้ เคียรเทวดา (กลับหัว) และภาพทศกัณฐ์กับชายาทั้งสองคือ นางมณโฑ นางอัคคี
ด้านบนขวาเป็นภาพเคียรยักษ์

หน้าปลายที่ ๔๙ ถึง ๕๐
แสดงภาพบุคคลคล้ายชาวต่างชาติ ภาพเทวดาชายหญิง

หน้าปลายที่ ๕๑ ถึง ๕๒
แสดงภาพเทวดาและภาพศีรชะลิง

หน้าปลายที่ ๕๓ ถึง ๕๔

แสดงภาพลวดลายประดับ ภาพนก กบ ผีปลา ลิง ภาพสัตว์ และภาพเทวดา (ลบเลือน)

หน้าปลายที่ ๕๕ ถึง ๕๖

แสดงภาพเทวดาเหาะ ภาพเศียรเทวดา และภาพลวดลาย

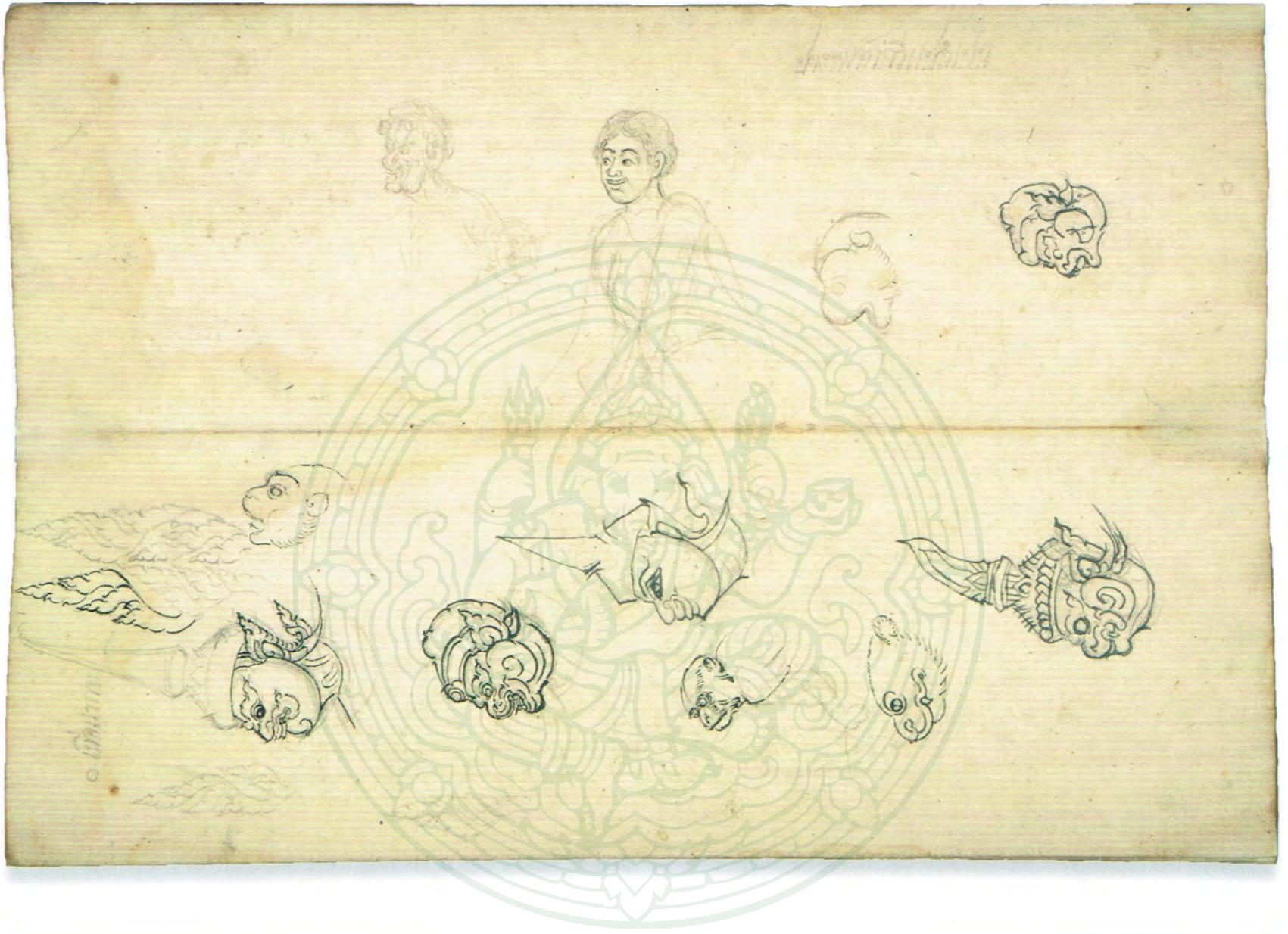

หน้าปลายที่ ๕๗ ถึง ๕๘
แสดงภาพเทวดา ยักษ์ ม้า และลิง

หน้าปลายที่ ๕๙ ถึง ๖๐

แสดงภาพยักษ์เหาะถือนันคร ภาพศิระชะลิง และภาพฝูงลิง

หน้าปลายที่ ๖๑ ถึง ๖๒

แสดงภาพบุคคลชายหญิงคล้ายชาวต่างชาติ ภาพเศียรเทวดา ศีรษะยักษ์ ศีรษะลิง ภาพลิง และลายกระหนกเปลว
มีอักษรเขียนอยู่ด้านบนขวาว่า “ปางพรจักรีแปลเป็น” (ปางพระจักรีแปลเป็น) ด้านล่างมุมซ้ายว่า “เมื่อแรกจะ”

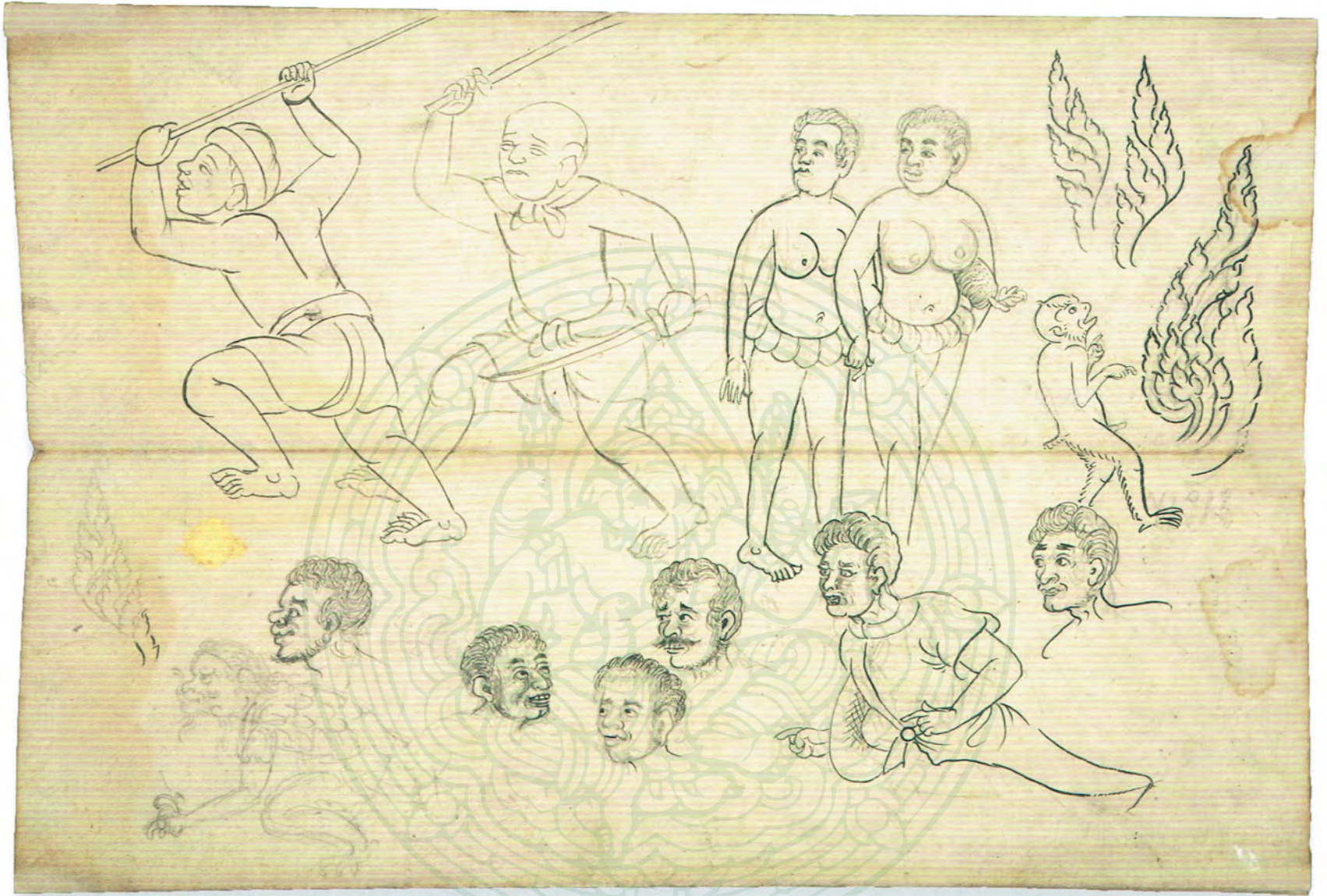
หน้าปลายที่ ๖๓ ถึง ๖๔
แสดงภาพบุคคลหญิงชายและภาพม้า

หน้าปลายที่ ๖๕ ถึง ๖๖
ด้านบนแสดงภาพหมู่ลิงถืออาวุธ ด้านล่างเป็นภาพยักษ์ถือกระบอง

หน้าปลายที่ ๖๗ ถึง ๖๘
แสดงภาพศิระชะลิง ผู่งลิง และภาพสัตว์

หน้าปลายที่ ๖๙ ถึง ๗๐
แสดงภาพบุคคลทั้งหญิงชายลักษณะคล้ายชาวต่างชาติ ภาพลิง และภาพลายกระหนกเปลว

หน้าปลายที่ ๗๑ ถึง ๗๒
แสดงภาพหมู่ยักษ์ถืออาวุธ ด้านล่างเป็นภาพศีรชะยักษ์

หน้าปลายที่ ๗๓ ถึง ๗๔

ภาพมุขซ้ายด้านบน มุขซ้ายด้านล่าง และภาพบุคคลที่ประทับนั่งบนแท่นคล้ายกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
(ตามที่ปรากฏในพระบรมฉายาลักษณ์หรือพระบรมสาทิสลักษณ์) ด้านบนขวาเป็นภาพพานคล้ายพานพระศรีมัยวโรดม
และกระโถนปากแตง ภาพฉัตร ภาพมหาดเล็กหมอบกราบเข้าเฝ้า ภาพด้านบนขวาเป็นภาพบุคคล

หน้าปลายที่ ๗๕ ถึง ๗๖

แสดงภาพดอกไม้ เคียรเทวดา (มีรอยลบ) ลวดลายประดับต่างๆ เช่น ลูกกรง เป็นต้น มีตัวอักษรเขียนว่า “นางนजारดดา”

หน้าปลายที่ ๗๗ ถึง ๗๘
แสดงภาพหญิงชาวต่างชาติ ภาพสัตว์ และภาพลายกระหนกเปลว

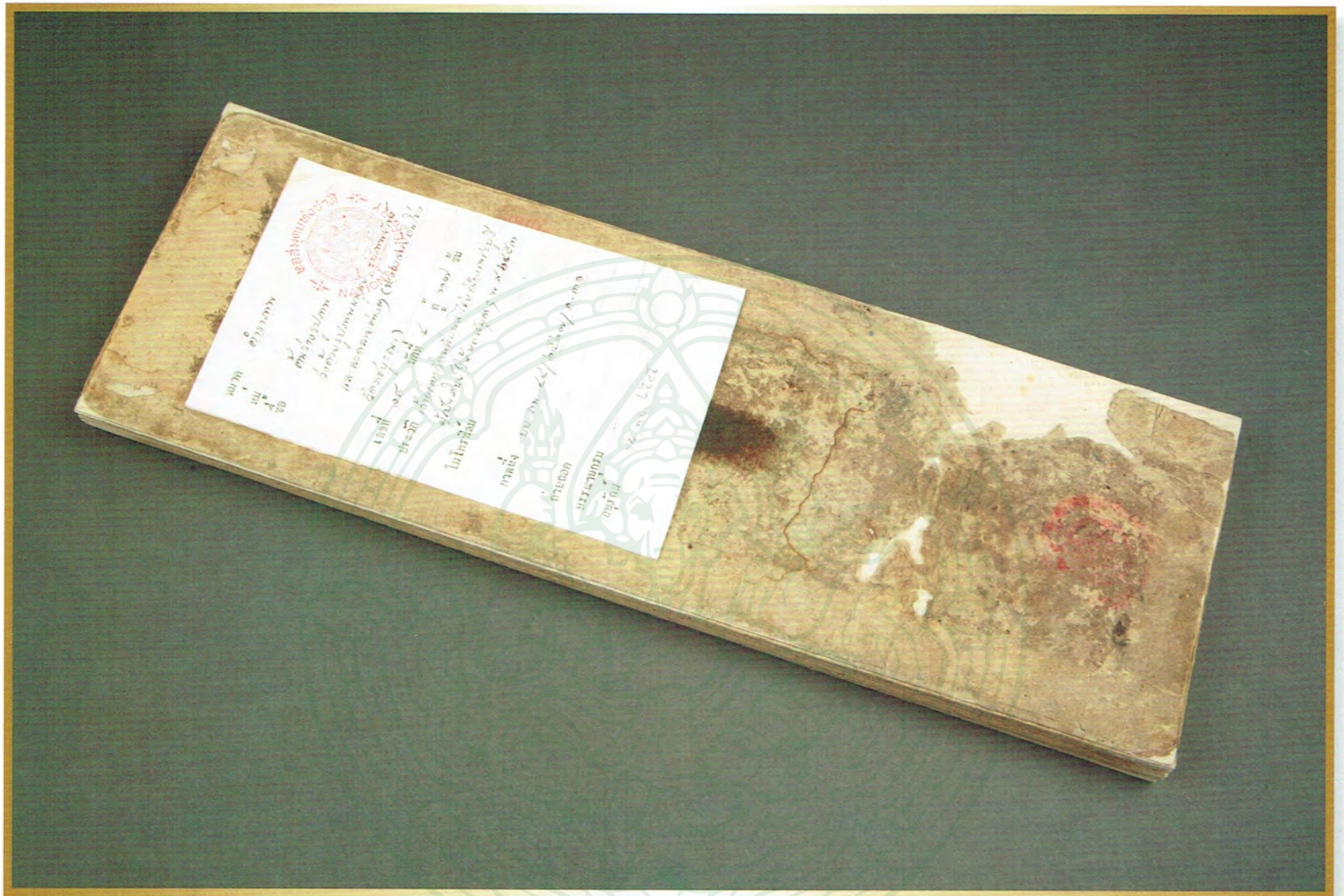
หน้าปลายที่ ๗๙ ถึง ๘๐

ด้านบนแสดงภาพลวดลายต่างๆ ด้านล่างแสดงภาพเศียรเทวดา มีตัวอักษรเขียนว่า “กนบก”

รูปช้างจาก “ต้นร่างรูปภาพขรรค์อินโขง” เลขที่ ๑๗

ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง
หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๘

หน้าปกและรูปเล่ม
ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง หมวดตำราภาพ เลขที่ ๑๘

หน้าต้น

หน้าต้นที่ ๑ ถึง ๒

ด้านบนของภาพแสดงหน้าปกหนังสือสมุดไทยเขียนข้อความว่า “ทำรอาจารย์อินวัดเลียบเขียนไว้” ด้านซ้ายเป็นใบปะหน้าหนังสือสมุดไทยของหอพระสมุดวชิรญาณ เขียนว่า “ร่างรูปภาพของอาจารย์อินโข่ง วัดราชบูรณะ อาจารย์วัดพลับพลาไชย เมืองเพชรบุรี ผู้เป็นศิษย์ถวายศก ๑๒๙” ส่วนข้อความข้างล่างเขียนเป็นข้อความจัดทำเป็นคำอ่านปัจจุบันว่า “ลิจิตพระครูปลัดมณฑลพิภกสังฆปริณายกตรีปิฎกโลกาจารย์ญาณมณีสรีวิสุทธอุตมบรมบพิตร สถิต ณ วัดราชบูรณะพระอารามหลวง บรมมหาวิหาร ณ กรุงเทพมหานคร” ล่างสุดเป็นภาพรางศิรชะลิง

หน้าต้นที่ ๓ ถึง ๔

แสดงภาพเศียรยักษ์ ใบหน้าบุคคลชายหญิงคล้ายชาวต่างชาติ

หน้าต้นที่ ๕ ถึง ๖

แสดงภาพลายประดับแบบลายกรวยเชิง ภาพศิระษะยักษ์ ศิระษะหนุมาน และภาพชาวตะวันตก

หน้าต้นที่ ๗ ถึง ๘

แสดงภาพเศียรพระและภาพบุคคลเป็นชายชาวต่างชาติ และร่างอักษรเขียนว่า “พระวงษ์”

หน้าต้นที่ ๙ ถึง ๑๐
แสดงภาพร่างลายเส้นเทวดา ยักษ์ ภาพปืนใหญ่ และภาพบุคคลชายหญิง

หน้าต้นที่ ๑๑ ถึง ๑๒

แสดงภาพหญิงไทยไว้ผมปีก ภาพชายชาวต่างประเทศ ภาพเทวดา ภาพศิรชะลิง

หน้าต้นที่ ๑๓ ถึง ๑๔

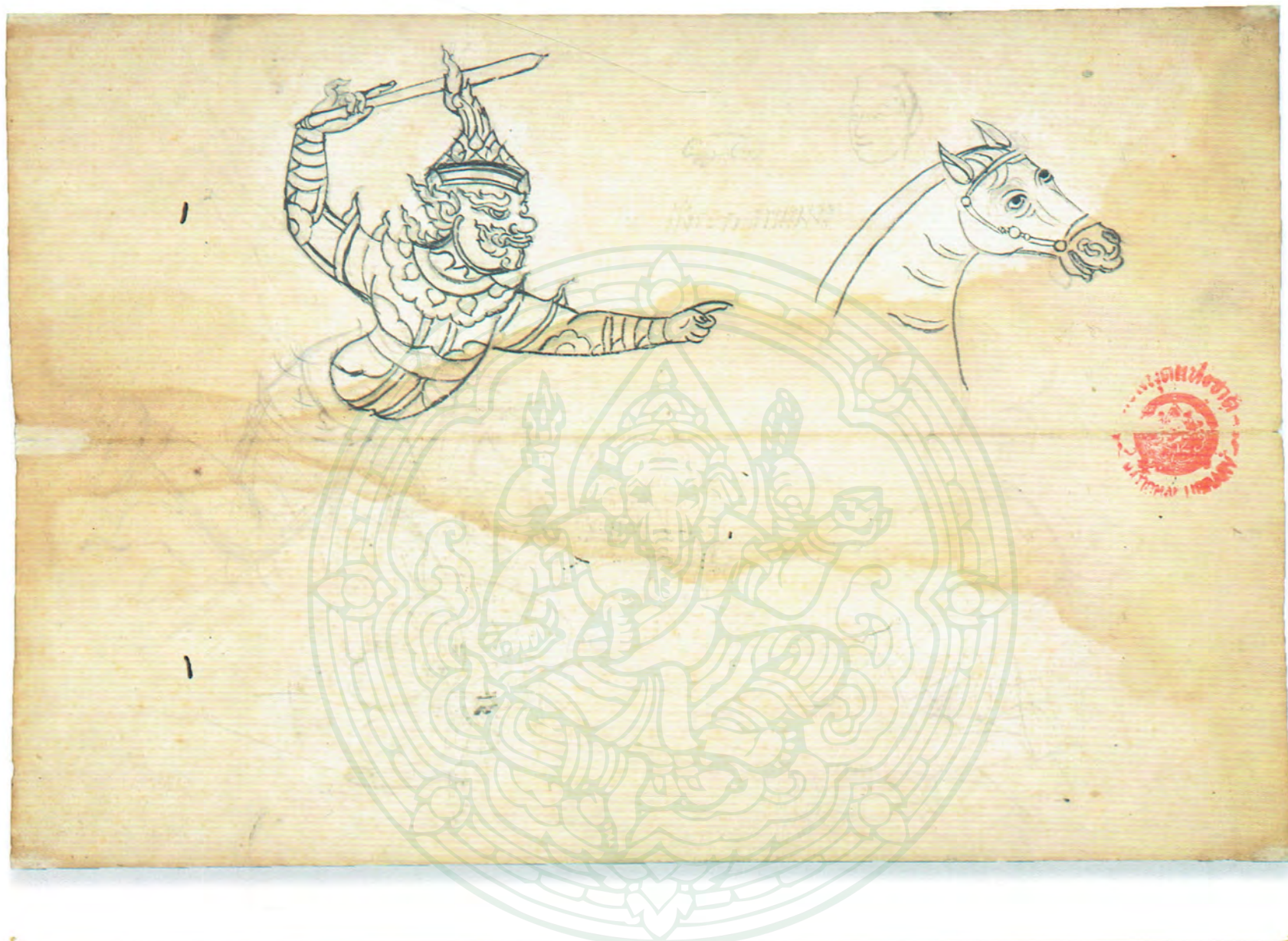
แสดงภาพศีรุษยักษ์ เคียรเทวดา ภาพบุคคล ด้านบนซ้ายเป็นร่างอักษรลบเลื่อน

หน้าต้นที่ ๑๕ ถึง ๑๖
แสดงภาพม้ากำลังวิ่งและภาพผู้หญิงไว้ผมปีก

หน้าต้นที่ ๑๗ ถึง ๑๘
แสดงภาพเทวดา

หน้าต้นที่ ๑๙ ถึง ๒๐

แสดงภาพยักษ์และภาพม้า ด้านบนเป็นภาพใบหน้าหญิงไทยและภาพสัตว์ ร่างตัวอักษรเขียนว่า “มังกรกันคนมกมก”

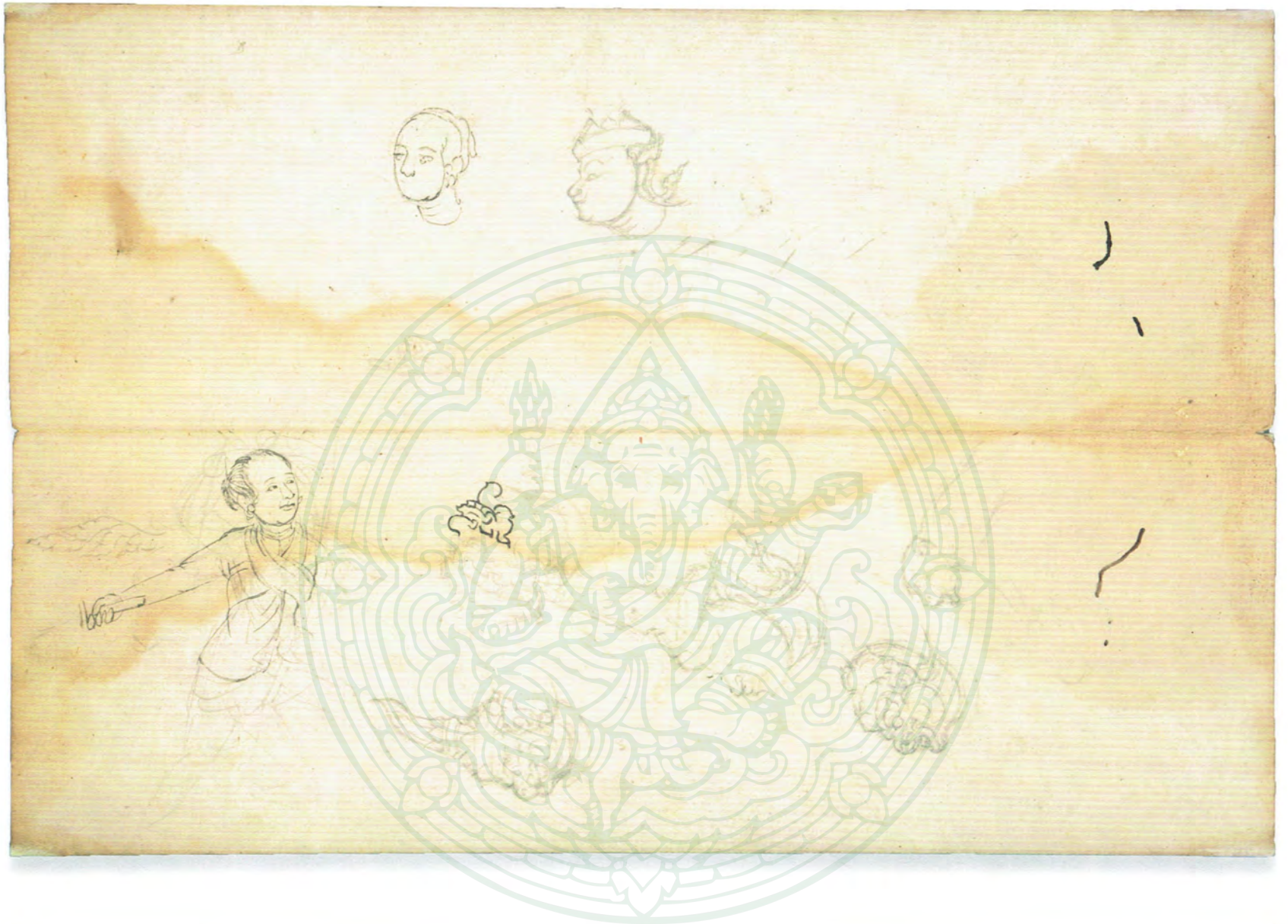

หน้าต้นที่ ๒๑ ถึง ๒๒

แสดงภาพเทวดาและภาพชายต่างชาติสวมหมวก คาดเข็มขัด

หน้าดัชนี ๒๓ ถึง ๒๔
แสดงภาพศิระษะยักษ์ เคียรเทวดา และภาพม้า

หน้าต้นที่ ๒๕ ถึง ๒๖

แสดงภาพบุคคล ภาพด้านซ้ายคล้ายชาวจีน (ไว้ผมมวย) มีภาพเศียรเทวดา ศีรษะลิง และภาพลิง

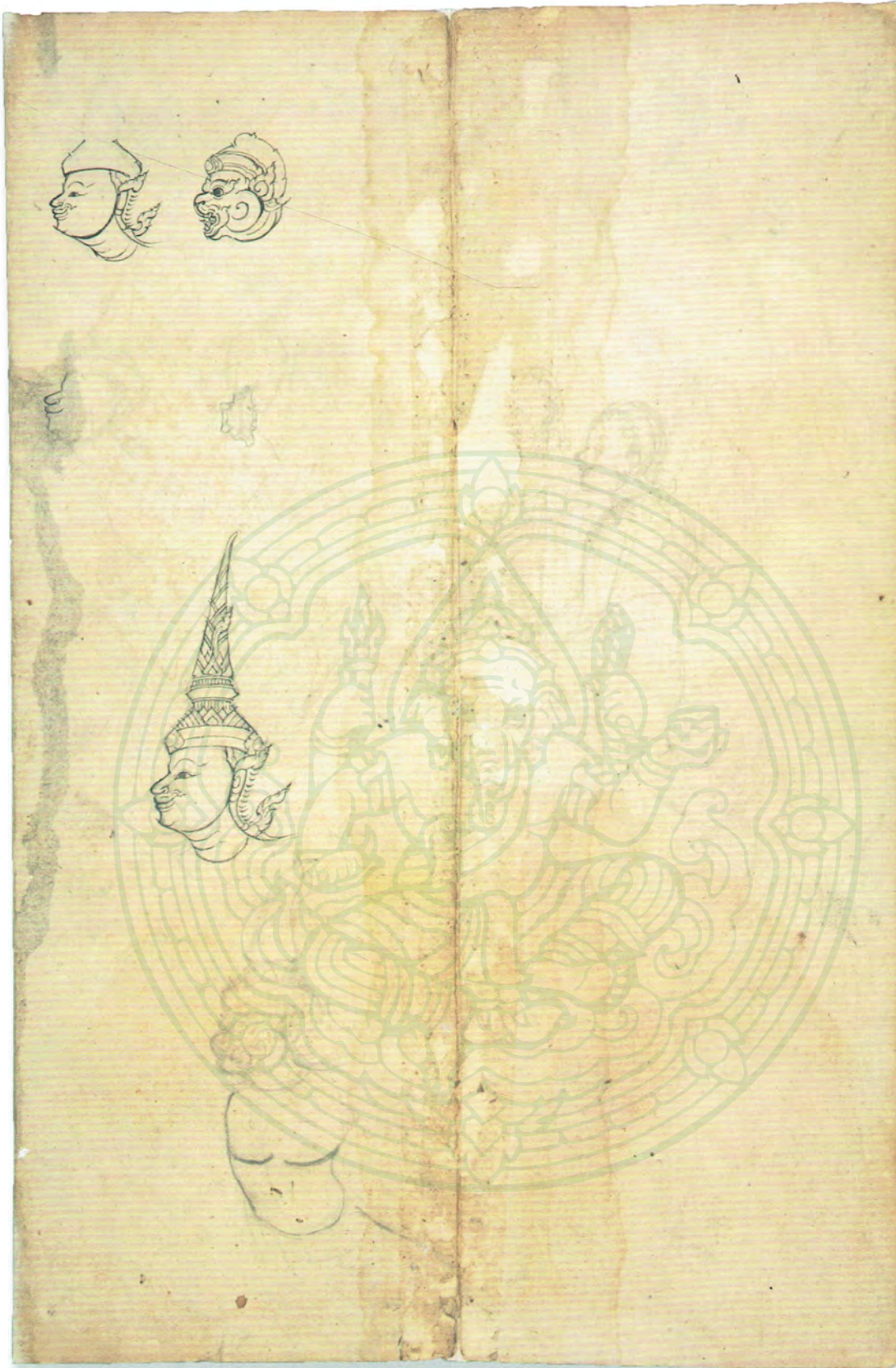

หน้าต้นที่ ๒๗ ถึง ๒๘

แสดงภาพเศียรเทวดา ศีรษะยักษ์ ศีรษะลิง และตอนกลางด้านซ้ายเป็นภาพหญิงฝรั่ง

หน้าต้นที่ ๒๙ ถึง ๓๐
แสดงภาพเทวดา ภาพยักษ์ ตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์

หน้าต้นที่ ๓๑ ถึง ๓๒
แสดงภาพเคียรเทวดา ศีรษะลิง ภาพยักษ์ และภาพบุคคล

หน้าต้นที่ ๓๓ ถึง ๓๔

แสดงภาพลายกระหนกเปลว ลายประดับ เคียรเทวดา ศีรษะยักษ์ ศีรษะลิง และสัตว์หิมพานต์

หน้าต้นที่ ๓๕ ถึง ๓๖

แสดงภาพเทวดาแมลงสร ภาพศีร์ษะลิง ภาพบุคคล เคียรเทวดา และลายประดับ

หน้าต้นที่ ๓๗ ถึง ๓๘
แสดงภาพศิระชะลิง เคียรเทวดา และภาพหญิงชายไทย

หน้าปลาย

หน้าปลายที่ ๑ ถึง ๒
แสดงภาพชายชาวต่างชาติ

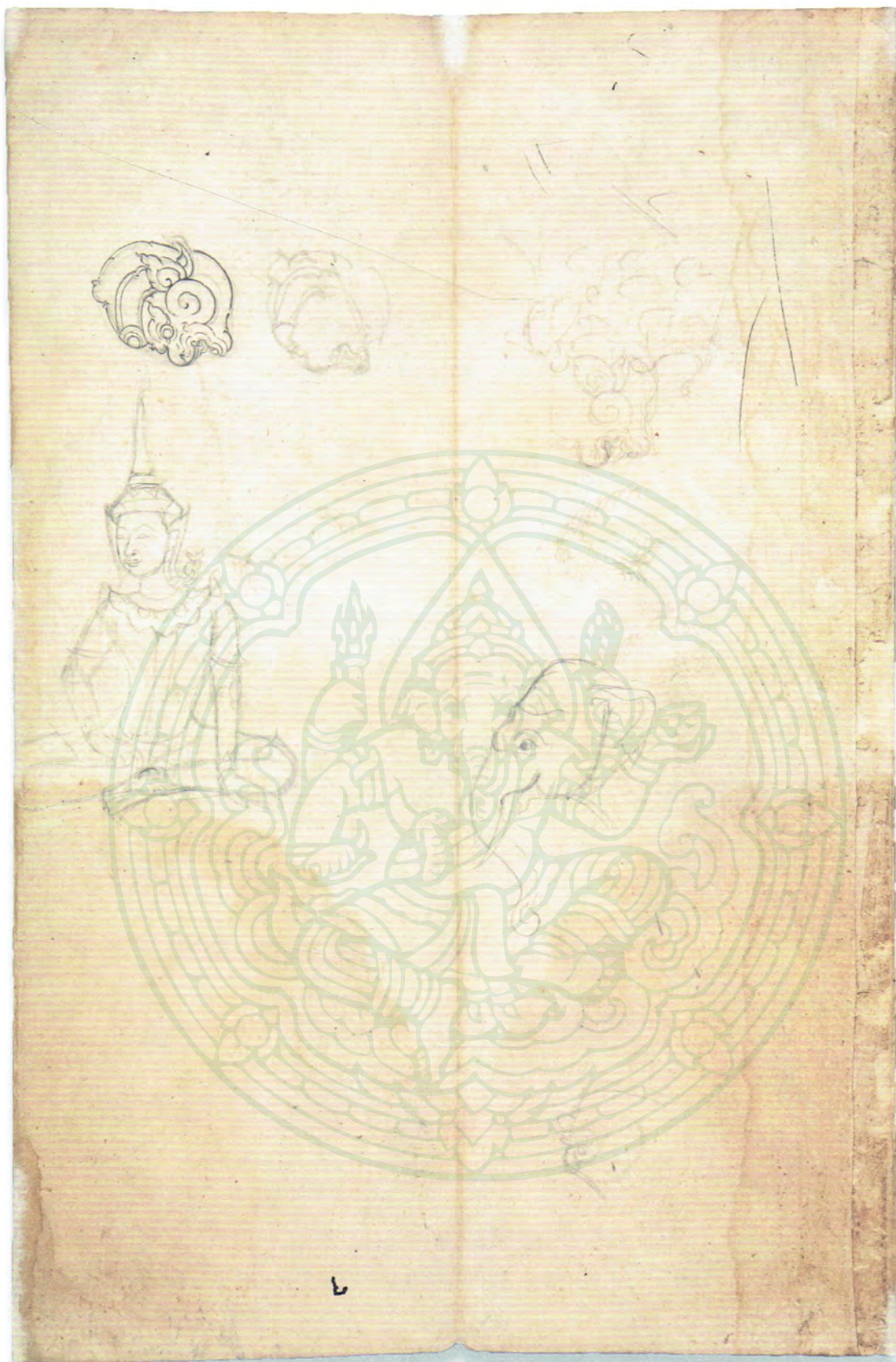

หน้าปลายที่ ๓ ถึง ๔
แสดงภาพร่างลายเส้นเคียรเทวดา

หน้าปลายที่ ๕ ถึง ๖

แสดงภาพผู้หญิงไทยไว้ผมปีก ภาพบุคคลชาวต่างชาติ ส่วนตรงกลางภาพเป็นภาพเทวดา

หน้าปลายที่ ๗ ถึง ๘
แสดงภาพศิระสัง ภาพเทวดา ภาพช้าง

หน้าปลายที่ ๙ ถึง ๑๐

แสดงภาพบุคคลชาวต่างชาติ บุคคลชายหญิงอยู่ในลักษณะเล่าโลม ภาพลึง และภาพช้าง

หน้าปลายที่ ๑๑ ถึง ๑๒
แสดงภาพเทวดา หนูมาน ยักษ์ ลิง และลวดลายดอกไม้

หน้าปลายที่ ๑๓ ถึง ๑๔
แสดงภาพเทวดา ศีรษะลิง ศีรษะยักษ์

หน้าปลายที่ ๑๕ ถึง ๑๖

แสดงภาพลายกระหนกเปลว เคียรเทวดา ศีรษะยักษ์ และศีรษะลิง

หน้าปลายที่ ๑๗ ถึง ๑๘

แสดงภาพเทวดา ยักษ์ ลิง ภาพหญิงชาวต่างชาติ ภาพสัตว์ ตอนกลางของภาพเป็นภาพอาคารหลังคาทรงจั่วอย่างเรือนไทย
แต่มีหน้าต่างทรงโค้งแบบฝรั่ง

หน้าปลายที่ ๑๙ ถึง ๒๐

แสดงภาพศีระะลิง ศีรเทวดา ศีระะยักษ์ ลายกระหนกเปลว ตอนกลางของภาพเป็นภาพอาคารมีจั่วแหลม

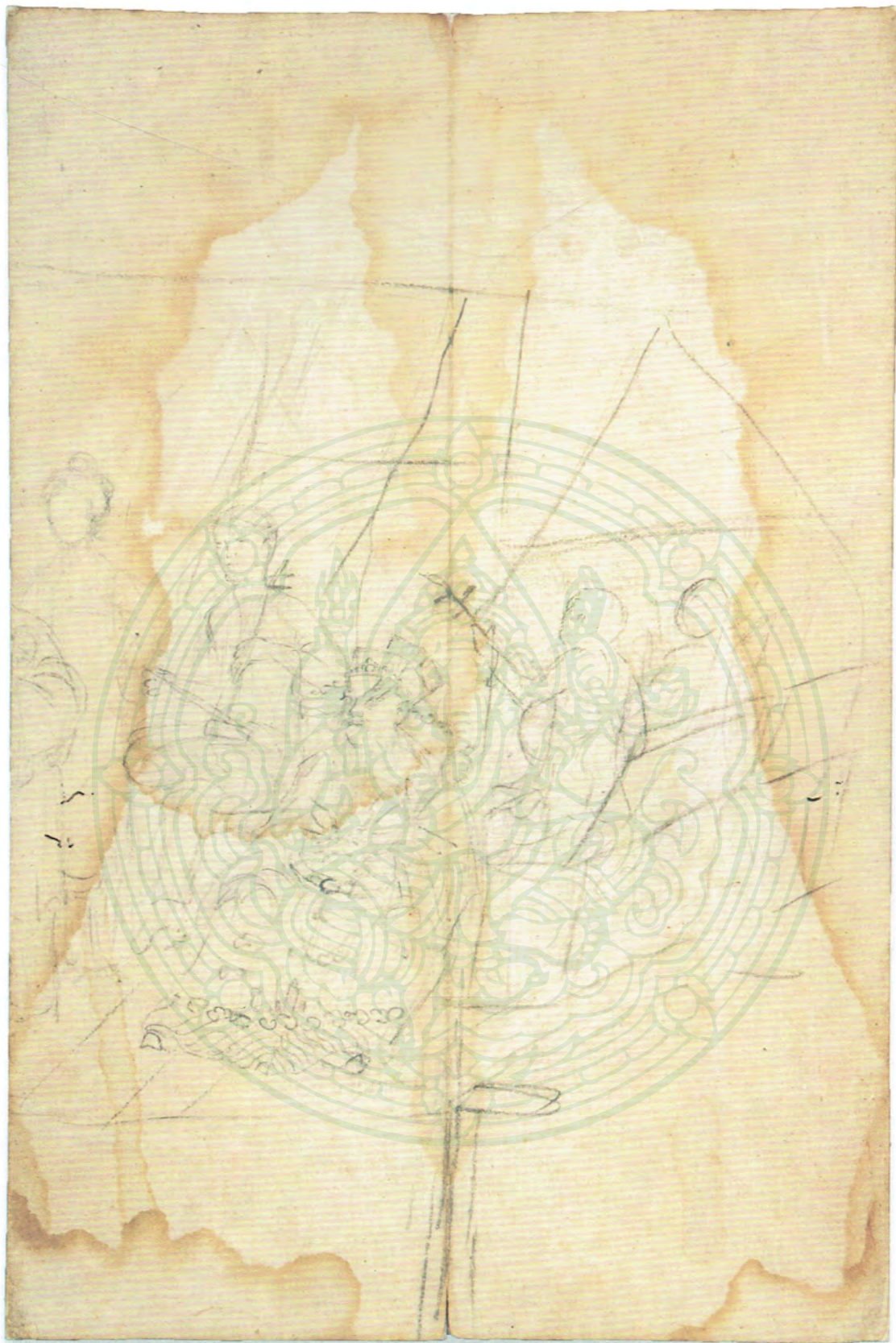
หน้าปลายที่ ๒๑ ถึง ๒๒
แสดงภาพลายกระหนกเปลว เคียรเทวดา ศีรษะลิง ศีรษะยักษ์ และภาพผู้หญิงมีทั้งหญิงไทยไว้ผมปีก
และหญิงชาวต่างชาติไว้ผมมวย

หน้าปลายที่ ๒๓ ถึง ๒๔
แสดงภาพลายกระหนกเปลว เคียรเทวดา ศีรษะยักษ์ ศีรษะลิง

หน้าปลายที่ ๒๕ ถึง ๒๖
แสดงภาพลายกระหนกเปลว ภาพวิถีชีวิตชาวจีน

หน้าปลายที่ ๒๗ ถึง ๒๘
แสดงภาพวิถีชีวิตชาวจีน

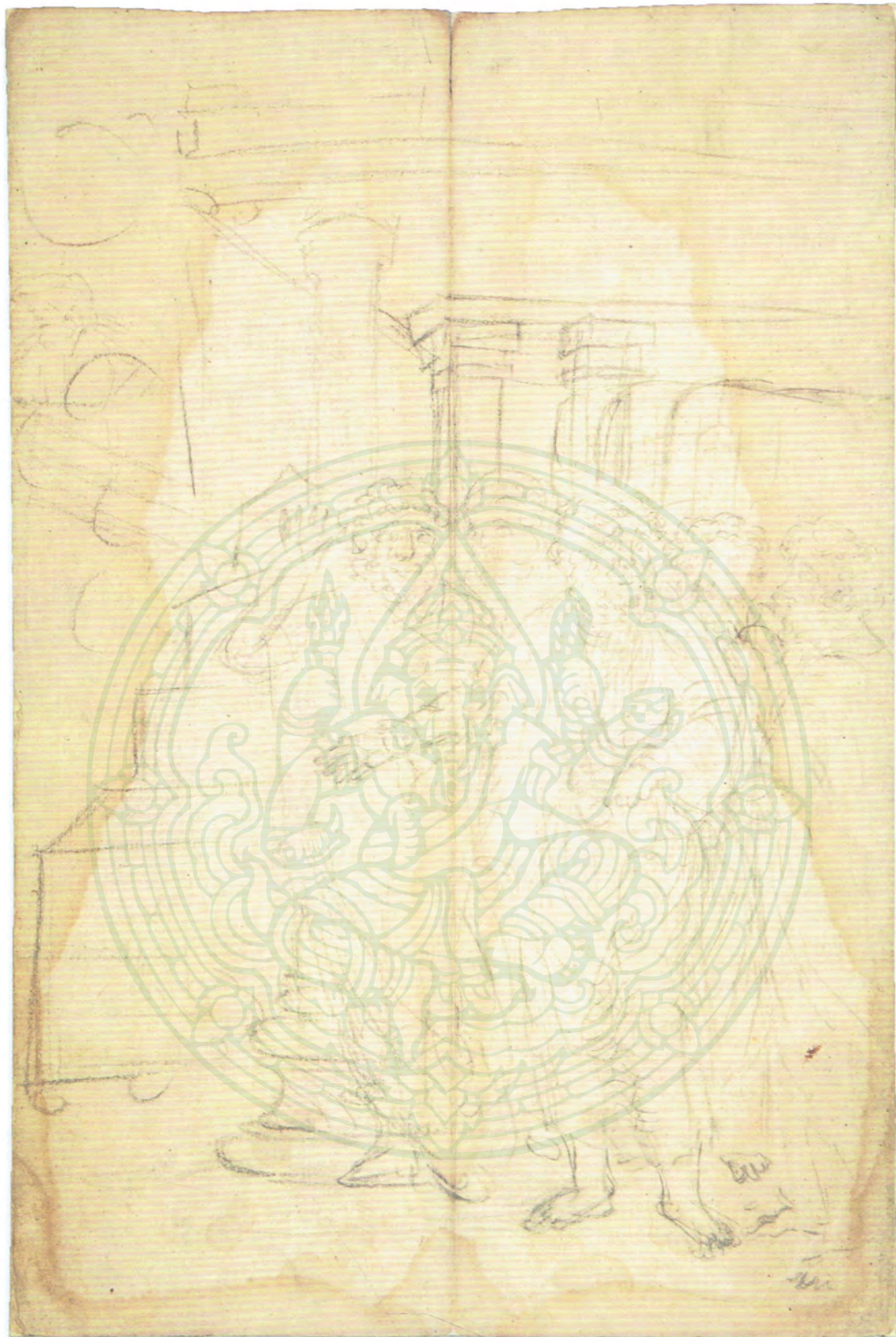
หน้าปลายที่ ๒๙ ถึง ๓๐

แสดงภาพผู้หญิงแต่งกายแบบชาวจีน (ไว้ผมมวย) ใส่เสื้อคอจีน ภาพบุคคลผู้ชาย ภาพลายกระหนกเปลว และภาพเทวดา

หน้าปลายที่ ๓๑ ถึง ๓๒

แสดงภาพลายกระหนกเปลว ภาพเทวดา ภาพลายเส้นที่คล้ายกับเสาอาคาร และภาพชายหญิง

หน้าปลายที่ ๓๓ ถึง ๓๔
แสดงภาพชาวตะวันตกคล้ายภาพวาดนักปราชญ์ชาวกรีก

หน้าปลายที่ ๓๕ ถึง ๓๖
แสดงภาพนายลิงกับพลลิงหรือลิงป่า ภาพเทวดา ภาพลิง ภาพหญิงไทย ลายกระหนกเปลว
มีภาพดอกไม้ ใบไม้อยู่ด้านขวาของภาพ

หน้าปลายที่ ๓๗ ถึง ๓๘
แสดงภาพลายกระหนกเปลว เคียรเทวดา ศีรษะยักษ์ ศีรษะลิง และศีรษะสัตว์หิมพานต์

หน้าปลายที่ ๓๙ ถึง ๔๐
แสดงภาพการร่างตัวอักษรและภาพลายกระหนกเปลว

บรรณานุกรม

กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕.

กรมศิลปากร. การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวัดบวรนิเวศวิหาร ราชวรวิหาร. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๕๑.

_____. จิตรกรรมไทยประเพณี เล่ม ๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๓.

_____. ประชุมภาพประวัติศาสตร์แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๗.

กองแก้ว วีระประจักษ์. การทำสมุดไทยและการเตรียมใบลาน. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล สหประชาพานิชย์, ๒๕๓๐.

ธนาคารไทยพาณิชย์. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม ๒. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.

น. ณ ปากน้ำ. ความงามในศิลปะไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๕๐.

_____. พจนานุกรมศิลป์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๓๐.

_____. ศิลปะโบราณในสยาม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๓๗.

_____. ศิลปะรอบตัวเรา. กรุงเทพฯ: บริษัท เลิฟแอนด์ไลฟ์เพรส จำกัด, ๒๕๔๐.

ปรีชา เกาทอง. จิตรกรรมไทยวิจิตร. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘.

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย. กรุงเทพฯ: อักษรสัมพันธ์, ๒๕๕๔.

ราชบัณฑิตยสถาน. ประวัติวัดราชบูรณะราชวรวิหาร. กรุงเทพฯ: บริษัท ประยวงส์ จำกัด, ๒๕๒๗.

_____. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.

วิยะดา ทองมิตร. จิตรกรรมแบบสากล สกุลช่างขรัวอินโข่ง. กรุงเทพฯ: บริษัท เมืองโบราณ จำกัด, ๒๕๒๒.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ.

สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๕.

หอสมุดแห่งชาติ. ๑๐๐ ปี หอสมุดแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ดอกเบี๋ย, ๒๕๔๘.

เอมอร เขาวน. บัญชีจดหมายเหตุ เรื่อง วัด พระพุทธรูป พระสงฆ์ สมัยอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ – รัชกาลที่ ๔.

เอกสารอัดสำเนา กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ, ๒๕๕๓.

